

de Sportwereld

NUMMER 63

Voorjaar 2012

Koloniale sport in Batavia

De honderdste gouden medaille

Een legende en drie vergeten kampioenen

Nederlanders ontdooien als het vriest

Inhoud 63

In dit nummer

Digitale hulpmiddelen bij het dateren van sportwoorden in het Nederlands	3
Koloniale sport in Batavia: burgeropvoeding, groepsbinding en sociale uitsluiting	14
De honderdste gouden medaille	18
Een legende en drie vergeten kampioenen	24
Nederlanders ontdooien als het vriest	27
Mulier seminar Perspectives on Sports History	31
Publicaties	33

Redactioneel

Max Dohle

De taalkundige Jan Luitzen ging voor de Sportwereld op zoek naar de oorsprong van het woord 'cricket' in ons taalgebied. Luitzen heeft elk woordenboek en etymologieboek nageslagen op het woord. Hij komt tot 1836, dat is dertig jaar eerder dan tot nu toe is aangenomen. Zelf heb ik de urban dictionary maar eens nageslagen op cricket: Je komt dan vooral bij not cricket. Just not cricket. Wat is cricket niet? Eigenlijk alles wat onfatsoenlijk of immoreel is. Of misschien liever alles wat niet onder fair play valt. Het is Australische slang.

1st person: "Did you see that guy punch that other guy?"
2nd person: "yeah, it's just not cricket."

En voetbal is per definitie natuurlijk not cricket!

WWW.SPORTBOEK.NL
modern antiquariaat
over ons | home | bestellen | betalingsvoorwaarden | links

Het adres voor nieuwe & 2e hands sportboeken en sport DVD's

WWW.SPORTBOEK.NL is een verzend-antiquariaat en handelt in tweedehands sportboeken, een initiatief van sportjournalist Mark Grijsbach.

WWW.SPORTBOEK.NL biedt u tevens een ZOEKSERVICE aan. Als u al tijden speurt naar één of meerdere boeken, stuur dan een e-mail naar info@sportboek.nl en wij gaan vrijblijvend voor u op pad

Ook bestaat de mogelijkheid om NIEUWE BOEKEN te bestellen via www.sportboek.nl. Zowel Nederlands- als buitenlandstalige uitgaven

De beste sportboekwinkel voor Nederland en België!

Digitale hulpmiddelen bij het dateren van sportwoorden in het Nederlands

Jan Luitzen

In 2001 verscheen Nicoline van der Sijs' proefschrift *Etymologie in het digitale tijdperk*¹. Daarin stelt de taalkundige dat het inzicht ook in Nederland algemeen is geworden dat het oudste voorkomen van een woord in een geschreven tekst belangrijk is, omdat het houvast geeft bij de bepaling van de herkomst van dat woord.

Van der Sijs besloot haar lijvige en baanbrekende werk met een chronologische lijst van zo'n 18.000 woorden, die zij dateerde van het jaar 107 tot en met 2000. In de Inleiding voorspelde zij: 'Dateringen zijn per definitie "werk in uitvoering". Een deel van de hier gepresenteerde dateringen zal bij nader onderzoek gepreciseerd kunnen worden. Daarbij kunnen de lezers van dit boek helpen, door vroegere dateringen van woorden (met vermelding van betekenis en vindplaats) naar de uitgever te sturen.'

Ik heb die passage opgevat als een uitnodiging om haar daarbij behulpzaam te zijn op het gebied van de sportwoordenschat, nog steeds een in de wetenschap onderschat woordencorpus. Hoe kunnen we zo'n taalkundig onderzoek aanpakken, oftewel: welke digitale hulpmiddelen – want daar focus ik in deze bijdrage op – staan ter beschikking bij het onderzoeken van de geschiedenis van een sportwoord?

Laten we het woord *cricket* als voorbeeld nemen.

**It's
just not
Cricket!**

Wanneer is dit woord voor het eerst in het geschreven Nederlands opgedoken? In haar boek dateert Van der Sijs het van oorsprong Engelse woord *cricket* op 1866. Daarbij baseert zij zich op deel V van de *Algemeene Nederlandsche encyclopedie voor den beschaafden stand*². Een solide vindplaats, want daar is te lezen: 'Cricket, een in Engeland en in de door Engelschen bewoonde landen geliefkoosd spel, dat door twee partijen, gewoonlijk elk van elf personen, gespeeld wordt. De spelers zijn van balkolven (*bats*) voorzien en een deel moet de ballen, die door de tegenpartij geworpen worden om kleine in den grond gestokene staafjes (*wickets*) om te werpen, trachten af te weren. Door elk der partijen wordt een scheidsregter (*umpire*) gekozen ter beslechting der geschillen.'

Een van de eerste websites die we bij zo'n woordonderzoek kunnen raadplegen, is www.gtb.inl.nl, opgezet door het Instituut voor Nederlandse Lexicologie. Daar zijn via een geïntegreerde taalbank de volgende wetenschappelijke woordenboeken te doorzoeken: het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, het *Oudnederlands Woordenboek*, het *Vroegmiddelnederlands Woordenboek*, het *Middelnederlandsch Woordenboek* en het *Woordenboek der Friese taal*. Die historische woordenboeken bevatten een schat aan informatie. Omdat we ná 1800 zoeken, hoeft alleen het WNT aangevinkt te worden en zoeken we in de bovenste regel op de ingang *cricket*.

Basiszoeken

Zoek in de woordenboeken:

ONW
 VMNW
 MNW
 WNT
 WFT

Mod. Ned. trefwoord	cricket
Origineel trefwoord	
Woordsoort	<input type="text" value="▼"/>
Woord in betekenis	
Woord in citaat	
Woord in artikel	

Start zoeken

Wis velden

Geschiedenis

Symbool

H&A

?

Dan lijken we slechts een kort artikeltje te vinden...

NL GTB
| Toon ook: subbetekenissen | citaten

CRICKET

Woordsoort: znw.(o.)
Modern lemma: cricket

znw. onz. Ontleend aan *eng. cricket*.
 ↪ Naam van een balspel van zeer samengestelden aard, dat tusschen twee partijen van bij voorkeur elf spelers wordt gespeeld.

Afl. *CRICKETEN*, cricket spelen
CRICKETER, cricketspeler.
Samenst. *CRICKETBAL*, *CRICKETCLUB*, *CRICKETSPEL*, *CRICKETSPELER*, *CRICKETVELD* ("Helden van het *cricketveld*", J°. DE VRIES, *Zonnebl.* 61).

AANVULLING BIJ CRICKET

↪ **Samenst.** *CRICKETBAL*.

...maar schijn bedriegt, want vinken we linksboven de twee vakjes 'subbetekenissen' en 'citaten' aan, dan krijgt het artikel meteen veel meer substantie.

IN | GTB | Toon ook: subbetekenissen | citaten | koppelingen

CRICKET

Woordsoort: znw.(o.)
Modern lemma: cricket

znw. onz. Ontleend aan *eng. cricket*.

→ Naam van een balspel van zeer samengestelden aard, dat tusschen twee partijen van bij voorkeur elf spelers wordt gespeeld.
Een lange zwakke magere jongen, maar desniettemin in allerlei clubs van football, cricket, tennis, COUPERUS, *Kf. Z. 1, 156* [1901].
Dat spelen ... op die groote groene velden ..., tennis, cricket (er staat: crocket), football, ROBBERS, *B. Bandt 55*.

Afl. CRICKETEN, cricket spelen
CRICKETER, cricketspeler.
Samenst. CRICKETBAL, CRICKETCLUB, CRICKETSPEL, CRICKETSPELER, CRICKETVELD ("Helden van het cricketveld", J^o. DE VRIES, *Zonnebl. 61*).

AANVULLING BIJ CRICKET

→ Samenst. CRICKETBAL.
V. DALE [1914 □].
— De bal (voor *honkbal*) is ongeveer gelijk aan een cricketbal; het slaghout echter is geheel rond, ruim 1 M. lang en op het dikste gedeelte hoogstens 7 cM. in doorsnede, *Handb. d. Sp. 2, 85* [1924].
Materiaalgebrek deed zich bij bijna alle takken van sport gevoelen, geen tennisballen meer, geen voetbalschoenen meer, geen cricketballen meer, ADRIANI ENGELS en WALLAGH, *Nacht o. Nederl. 205* [1946].

Koppelingen:
Aanvulling:
Vorig artikel: CRIC
Volgend artikel: CRIEEREN

Hieruit blijkt dat de vroegste bewijsplaats van *cricket* in het WNT gedateerd kan worden op 1901. Is het woord nog op andere plaatsen in het WNT te vinden? Ja, en die vindplaatsen zijn te traceren door te zoeken in het veld 'Woord in artikel'.

Basiszoeken Zoek in de woordenboeken:

ONW VMNW MNW WNT WFT

Mod. Ned. trefwoord

Origineel trefwoord

Woordsoort

Woord in betekenis

Woord in citaat

Woord in artikel **cricket**

Start zoeken Wis velden Geschiedenis Symbool H&A ?

Dan krijgen we een lijst met andere trefwoorden te zien waarin het woord *cricket* voorkomt.

TOTAAL GEVONDEN: 33 - WNT: 33						RESULTATEN: 1 T/M 33
Nr.	Wdb	pd. Ned. trefwo	origineel trefwo	Woordsoort	Frequentie	Concordantie
2	WNT	catcher	<u>CATCHER</u>	znw.(m.)	1	(Sport; balspelen als cricket en honkbal) Speler die een
3	WNT	club	<u>CLUB</u>	znw.(v.,m.)	1	n allerlei clubs van football, cricket , tennis,COUPERUS, Kl. Z. 1,
4	WNT	cric	<u>CRIC</u>	znw.(v.)	1	CRICCRICKET 2001 CRIC cric znw.(v.) —
5	WNT	cricket	<u>CRICKET</u>	znw.(o.)	6	n allerlei clubs van football, cricket , tennis,COUPERUS, Kl. Z. 1, CRICCRIEEREN1909 CRICKET cricket znw.(o.) znw. onz CRICCRIEEREN1909 CRICKET cricket znw.(o.) znw. onz. Ontleend an eng. cricket . Afl. , cricket spelen , cricket eend aan eng. cricket. Afl. , cricket spelen , cricketspeler. Sam CRICKETCRIME 1909 CRIEEREN crie
6	WNT	crieren	<u>CRIEEREN</u>	ww.(trans.,in tr.,zw.)	1	
7	WNT	draw	<u>DRAW</u>	znw.(v.)	2	e. Volgens de 2de aanh. bij cricket en boksen, terwijl het ten c en. Een draw komt voor bij cricket en boksen,Sportencyclop. >
8	WNT	drive	<u>DRIVE</u>	znw.(m.,v.)	2	Drive ...; bij cricket en hockey: een slag waarb Drive, de krachtigste slag in cricket Bij alle drives is de slag
9	WNT	innings	<u>INNINGS</u>	znw.(m.)	1	Bij cricket (zooals in de aanh.), maar
10	WNT	kampioen	<u>KAMPIOEN</u>	znw.(m.)	1	(Cricket). Aan het einde des jaars v

Klikken we al die ingangen aan, dan levert dat geen oudere bewijsplaatsen op.

Oké, interessant, 1901, maar als we bedenken dat Van der Sijs het woord *cricket* heeft gedateerd op 1866, dan moeten we nog even verder zoeken. In de Van Dale bijvoorbeeld.

Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal 14

Bestand Bewerken Opzoeken Titels Extra Hulp Informatie

Voig artikel Afdrukken Zoeken Vervangen Bladwijzer Titels Instellingen Extra Hulp

cricket

cretonnen
Creüsa
creuse
creutzfeldt-jakob...
crew
crewcut
CRI
criant
crianza
cricket
cricketbaan
cricketbal
cricketbond

cricket

cric·ket
/kr̥ikət/

het; g.mv.
(1866) Eng. <Oud-Fr. *criquet*, ontleend aan Mnl. *crucke*, *cricke*, *crocke* (stok met een dwarsstuk)

1 · zeker balspel in de openlucht, gespeeld door twee partijen elk meestal van elf personen (de batsman van de ene partij verdedigt zijn wicket tegen de bal die gegooid wordt door een speler van de tegenpartij, terwijl de overige spelers van die partij in het veld staan om de bal te vangen of tegen te houden)

Maar dat schiet niet op, want de DigiDikke³ komt ook niet voorbij 1866.
Ook de doorgaans zeer nuttige Etymologiebank⁴...

etymologiebank.nl

home zoeken werken links

zoek

CRICKET (BALSPEL)

N. van der Sijs (2001), *Chronologisch Woordenboek*
cricket balspel 1866 [Alg. Ned. Enc. V, 1] <Engels

P.A.F. van Veen en N. van der Sijs (1997), *Van Dale Etymologisch woordenboek*
cricket [balspel] {1881} < engels *cricket* < oudfrans *criquet* [staak, gebruikt als goal], ontleend aan middelnederlands *crucke*, *cricke*, *crocke* [een stok met een dwarsstuk] (vgl. *kruk*, *lacrosse*).

J. de Vries (1971), *Nederlands Etymologisch Woordenboek*
cricket znw. o., laat-nnl. < ne. *cricket* < ofra. *criquet* 'doelpaal bij het balspel'.

...brengt me in dit geval niet verder dan Van der Sijs' 1866.

Hoe nu verder? Voor het zo correct mogelijk dateren van woorden zijn enorm grote materiaalverzamelingen interessant, bijvoorbeeld oude kranten. Er zijn nu al tientallen kranten en tijdschriften via internet te doorzoeken en de komende jaren komen daar nog honderden titels en jaargangen bij. Zie als startplek bijvoorbeeld het digitaliseerproject van de Koninklijke Bibliotheek (www.kb.nl/kranten) of <http://kranten-historisch.startpagina.nl>.

Maar laten we eerst in de sympathieke *Leeuwarder Courant* kijken, een van de oudste Nederlandse kranten, met een digitaal archief vanaf 1752. Zoekend in dit krantenbestand vinden we binnen een paar seconden een passage uit 1886 over de uitslag van 'den wedstrijd tusschen Hollandsche en Engelsche Cricketspelers'. En in een editie uit 1875 komt deze passage voor: 'Op 't eerste eiland werd door den gouverneur een cricket-partij ter eere der Holl. marine gegeven, die door 't ongunstig weder in een bal werd veranderd.'

Allemaal leuk, maar niet relevant, want: ná 1866.

De Koninklijke Bibliotheek dan? Daar zijn we iets succesvoller als we *cricket* intikken: een aantal vindplaatsen vanaf 1847.

KB Koninklijke Bibliotheek Historische Kranten

Home | Geavanceerd zoeken | Thema's | Over deze site | Disclaimer | Gebruiksvoorwaarden | H

Demo's Zoekvoorbeeld

← Terug naar zoekvraag

Resultaat 1-50 van 13450 resultaten voor "cricket"

Periode	Artikelen	Krantentitel	Datum
Verfijnen: 19e eeuw 521 20e eeuw 12929	TWEEDE EDITIE. BUITENLAND. <i>Engelsche Post.</i> artikel	Nieuwe Rotterdamsche courant : staats-, handels-, nieuws- en advertentieblad	30-08-1847
Verspreidingsgebied Verfijnen: Landelijk 431 Nederlands-Indië / Indonesië 864 Nederlandse Antillen 6 Regionaal/lokaal 1232 Suriname 320	ENGELAND. artikel	Noord-Brabander	02-09-1847
Soort bericht Verfijnen: Advertenties 416	ENGELAND. LONDEN, den 29sten Augustus. artikel	Bredasche courant	02-09-1847
	BUITENLAND. <i>Engelsche Post.</i> artikel	Nieuwe Rotterdamsche courant : staats-, handels-, nieuws- en advertentieblad	18-09-1847
	Handelsberigten. AMSTERDAM, 2 September. artikel	Nieuw Amsterdamsch handels- en effectenblad	03-09-1863
	INGEZONDEN STUKKEN. DE VOLTOOIJING VAN HET VONDELSPARK. artikel	Algemeen Handelsblad	11-11-1868

Helaas hebben we niets aan de hits vóór 1866, want die gaan onder meer over het Engelse stoomschip Cricket. Maar... in een artikeltje in het *Algemeen Handelsblad* uit 1868 over de voltooiing van het Vondelpark is te lezen: 'Er is dan ook tegenwoordig in Engeland bijna geene volkrijke stad of gemeente, die niet een park bezit, goede en ruime gelegenheid aanbiedende, zoowel voor de wandeling als voor de volksspelen, cricket enz.'

Met 1868 zitten we de vindplaats van 1866 op de hiel, maar hebben die nog nét niet ingehaald.

Overigens is de KB druk bezig met het digitaliseren van 1,5 miljoen pagina's van de meest geraadpleegde tijdschriften uit de 19e en 20ste eeuw. Voor sportonderzoekers is dat zeer interessant, omdat enkele van de in de KB aanwezige sporttijdschriften daarin ook worden meegenomen, namelijk *De athleet* (1893-1897), *De Corinthian* (1924-1931), *De revue der sporten. Geïll./veertiend. tijdschrift* (1907-1934), *Het sportblad. Officieel orgaan van den Nederlandsche Athletiek-Bond* (1898-1927), *Sport in beeld* (1925-1934) en *Sport in beeld/De revue der sporten* (vanaf 1934).

Begin 2010 werd nog met veel tamtam beloofd dat deze gedigitaliseerde sporttijdschriften in de loop van 2011 beschikbaar zouden komen voor online-onderzoek, maar in een *Nieuwsbrief* van de KB (september 2011) is te lezen: 'Bijna alles [van de tijdschriften] is nu gescand en een gedeelte van de digitale bestanden is terug van het

scanbedrijf. De KB toetst de beeldkwaliteit en de metadata van de geleverde bestanden aan de vooraf opgestelde eisen. Daarnaast onderzoekt de KB hoe de tijdschriften optimaal toegankelijk zijn. Dit blijkt niet eenvoudig omdat het materiaal zeer divers is. Naar verwachting zullen in de loop van 2012 de eerste tijdschriften beschikbaar zijn.'

Veel slagen om de arm dus. Als het tegenzit, wordt het tweede helft 2012, en zit het heel erg tegen voor het sportonderzoek, dan zitten de sporttijdschriften niet bij die eerste tranche. Hoe dan ook betekent het dat deze tijdschriften nog niet eerder gebruikt zijn voor systematisch wetenschappelijk onderzoek.

Internet: relevantere zoekresultaten door slimmer zoeken

Uiteraard kun je ook met behulp van zoekmachines als Google speuren naar de oorsprong en geschiedenis van sportwoorden en -uitdrukkingen, maar meestal gebeurt dat niet al te handig. De meeste (amateur-)onderzoekers haken af als ze zien dat ze op internet een formule zouden moeten intikken als *site:dbnl.org "dat is een * naar zijn han?"*. Zonde, want je krijgt er uiterst relevante zoekresultaten mee.

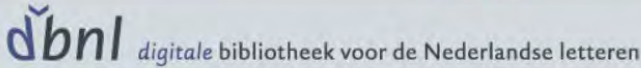

Dat is ook de ervaring van collega-taalhistoricus Ewoud Sanders. In de Inleiding van zijn begin september verschenen *Eerste Hulp Bij e-Onderzoek* schrijft hij: 'Als gastdocent op universiteiten heb ik de afgelopen jaren geregeld aan (oudere) docenten gevraagd in hoeverre zij vertrouwd waren met slim zoeken op internet. Meestal kreeg ik te horen: "Ik ben daar zelf niet zo in thuis, maar mijn studenten wel – die kunnen ermee toveren." Als ik vervolgens aan studenten vroeg in hoeverre zij vertrouwd waren met slim zoeken op internet ("Ken je bijvoor-

beeld deze trucs?"), dan kreeg ik verontrustend vaak als antwoord: "Nee, hoe zouden wij die moeten kennen? Die hebben we nooit geleerd. Zelfs niet bij de basisvaardigheden in het eerste jaar."

Het nuttige gidsje – een must voor iedere onderzoeker – gaat dus over slimmer zoeken op internet, aan de hand van heel toegankelijk geschreven praktijkcasussen uit de academische praktijk, opgezet zoals het *cricket*-voorbeeld in deze tekst.

Het boekje is gratis verspreid onder alle universiteitseerstejaars geesteswetenschappen in Leiden en Adam en onder studenten van de Hogeschool van Amsterdam. Het is ook in open access op internet te vinden: <http://hdl.handle.net/1887/17774...>

Met dat gratis ter beschikking stellen onderstreept Sanders zijn 'bescheiden missie', die hij als volgt formuleert: 'Beter zoeken, met de instrumenten die we al hebben, maar die te weinig bekend zijn, levert beter onderzoek op.'

home	nieuws	over dbnl	snelnavigatie	zoeken	contact
pas lettergrootte aan		print			
Nederlandse literatuur →	nieuw in de dbnl		hoogtepunten		zoeken op: auteurs: overzichten titels: overzichten organisaties: overzichten naslagwerken audio thema's snelzoeken op auteurs > snelzoeken op titels > zoeken in de hele website zoeken in teksten
Friese literatuur →					
Surinaamse literatuur →	5 september 2011: De DBNL vergemakkelijkt zoeken en biedt RSS-feeds aan en Ewoud Sanders demonstreert geavanceerde zoekmogelijkheden. Lees verder →		de bijbel in vele gedaanten: het eeuwenlang vertalen en bewerken van de Heilige Schrift Lees verder →		
Nederlandse taal →					
atlas: Nederland, Vlaanderen →	mijn dbnl		nieuw gedicht		hoogtepunten
atlas: buitengaats →					
onzekinderboeken.org →	Niet vergeten door Marja Pruis Marja Pruis vertelt over haar favoriete boeken Lees verder →		september 2011: Marc Tritsmans, 'GEBORTEGROND' Lees verder →		de Nederlandse klassieken anno 2002: DBNL's roemruchte canonenquête Lees verder →
willemfrederikhermans.nl →	mennoterbraak mennoterbraak.nl online 22 november is in Den Haag de website www.mennoterbraak.nl gepresenteerd Lees verder →				
mennoterbraak.nl →					
literatuurgeschiedenis.nl →	© Stichting DBNL				
basisbibliotheek →					
tijdschriftenladder →					

Terug naar het woord *cricket*. Nog een interessante plek om in te zoeken, is de website van de DBNL, de Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren: een website over de Nederlandse literatuur, taal en cultuurgeschiedenis, waar we alle bronnen op woordniveau kunnen doorzoeken.

Duizenden boeken, honderden jaargangen van tijdschriften... bij elkaar nu zo'n 2,2 miljoen pagina's. Vrijwel alle boeken en tijdschriften staan als PDF's op de website en het mooie is: we kunnen het interessante materiaal downloaden en opnemen in onze eigen digitale bibliotheek. Als we die hebben tenminste of van plan zijn aan te leggen voor eigen sportonderzoek. Waarom is dat aanbevelenswaardig, handig en zeer nuttig? Heel simpel: omdat de groei van de DBNL tot nu toe veel te traag is gegaan en – belangrijker – omdat er vrijwel geen sportboeken worden gedigitaliseerd. Ik kwam daar achter toen ik ruim vier jaar geleden met het sportwoordenboekenproject bij Van Dale begon, en sindsdien is er eigenlijk niet veel veranderd. De DBNL heeft inmiddels wél een veel hogere productie, maar sportboeken zijn nog steeds de ondergeschoven kinderen.

Daarom ben ik in 2008 zelf begonnen met het afsnijden van boekkruggen en scannen, eerst ten dienste van de Van Dale sportwoordenboekenreeks, maar sinds die door de uitgever 'on hold' is gezet – vrijwel niemand koopt nog een fysiek woordenboek – scan ik ter ondersteuning van mijn promotieonderzoek over sporttaal (zie kader). In bijna vier jaar tijd heb ik op deze manier een gespecialiseerde sport- en taalbibliotheek opgebouwd die nu zo'n 6000 boektitels telt – 20 miljoen woorden – en een flink aantal 'gescrawelde' websites. Deze van een centrale zoekindex voorziene digibieb is vanwege auteursrechtelijke redenen niet openbaar, maar onderzoekers – tot nu toe vooral bevriende (sport)auteurs en programmamakers – maken er dankbaar gebruik van.

Haal ik het woord *cricket* door mijn eigen digibieb heen, dan is 1840 de eerste interessante vindplaats. In dat jaar maakte Nederland al kennis met het woord *cricket* toen in de Nederlandse vertaling van Charles Dickens' *The Pickwick Papers* het cricketspel 'in grote lijnen' aan de Nederlandse lezers werd uitgelegd, in een voetnoot van C.M. Mensing, de vakkundige en kennelijk sportieve vertaler.

Voor de sportconnaissieurs is deze vondst natuurlijk geen verrassing, want cricketkenner en schrijver Harry Oltheten had dat al gemeld in zijn stuk 'De geschiede-

nis van het cricket in Nederland (1883-2008)' in *De Sportwereld* 42 uit 2006. Maar Oltheten noemde de vindplaats alleen, zonder weer te geven wát er nu precies stond^V. Welnu, dit: 'Tot regt verstand van het volgende zal eene algemeene beschrijving van dit tamelijk ingewikkelde balspel den lezer welligt niet onwelkom zijn. Op een ruim en vlak veld verdeelen de Cricket-spelers zich in twee partijen. Elke partij heeft een *wicket* voor zich staan; een hekje, uit drie stokken met eenen los daarover liggenden dwarsstok gevormd. Schuins voor ieder *wicket* plaatst zich een speler, met een daartoe vervaardigden slagstok, *bat* geheeten, voorzien. Daar achter plaatsen zich de *bowlers*, die met een grooten bal het vijandelijke *wicket* trachten om te werpen; de overige spelers verdeelen zich, nog meer achterwaarts, als oppassers om de ballen op te vangen. De *bowler* der partij, die het spel moet beginnen, mikt op het vijandelijke *wicket*, dat door den speler met den *bat* wordt verdedigd, die den hal tracht weg te slaan. Wordt het *wicket* getroffen, dan moet de verdediger uit het spel treden, en wordt hij door een ander van zijne partij vervangen. Voor de gevallen, wanneer de bal afgekaatst of opgevangen wordt, of wel buiten het spel vliegt of daarbinnen op den grond neêrvalt, zijn eene menigte regels bepaald, waardoor de eene of andere partij punten of kerven wint of verliest; en het spel is beslist, wanneer eene der partijen het afgesproken getal kerven op haren kerfstok heeft. Dit spel wordt in *Engeland* met eenen lust en ijver gespeeld, waarvan men zich bezwaarlijk een denkbeeld kan vormen.'

Goed, 1840 dus in plaats van 1866, dat is maar liefst 26 jaar winst. Maar... er is een nóg vroegere bewijspplaats. In 1836 schreef Jacob Hendrik Hoefufft in *Proeve van Bredaasch taal-eigen*: 'Kriski noemen hier de kinderen zeker kaatsspel, doch tot hetwelk men zich, in plaats van raketten, bedient van aan het einde plat gemaakte stokjes of plankjes, en in plaats van lederen, van houten balletjes. Het woord is waarschijnlijk eene verbastering van het Engelsche *cricket*, welk woord juist hetzelfde spel aanduidt.'

The screenshot shows a dtSearch window titled "cricket" -- 1836_Hoeufft, Jacob Hendrik_Proeve van Bredaasch taal-eigen.pdf - dtSearch. The window has a menu bar (File, Edit, Search, Index, View, Options, Help) and a toolbar with various icons. Below the toolbar is a table with columns for Name, Hits, and Location. The table lists several PDF files, with the fourth entry, "1836_Hoeufft, Jacob Hendrik_Proeve van Bredaasch taal-eigen.pdf", highlighted in blue. Below the table is a search bar labeled "Zoeken" and a large text area displaying the search result. The text is in a serif font and reads: "KRISKI noemen hier de kinderen zeker kaatsspel, doch tot hetwelk men zich, in plaats van raketten, bedient van aan het einde plat gemaakte stokjes of plankjes, en in plaats van lederen, van houten balletjes. Het woord is waarschijnlijk eene verbastering van het Engelsche **cricket**, welk woord juist hetzelfde spel aanduidt, en door SKINNER afgeleid wordt van het Fransche *crosser*, doch, door LYE, in het *Etymol. Anglican.* van JUNIUS, met meerdere waarschijnlijkheid van het Angel-Saks. *CRICCE, baculus, scipio, pedum.*" The text area has a status bar at the bottom showing "192,5 x 264,7 mm". At the very bottom of the window, there is a status bar with "For Help, press F1", "1002 files", "14562 hits", and "dtSearch 7.67 (7973)".

	Name	Hits	Location
1	1789_Holtrop, John_Nieuw Nederduitsch en Eng wdb, eerste deel.pdf	5	F:\Bibliotheek\Taalbibliotheek\
2	1824_Werninck, J_A New Pocket Dict Dutch and English, E-N en N-E.pdf	4	F:\Bibliotheek\Taalbibliotheek\
3	1833_Bilderdijk_Verklarende Geslachtslijst (2).pdf	1	F:\Bibliotheek\Taalbibliotheek\
4	1836_Hoeufft, Jacob Hendrik_Proeve van Bredaasch taal-eigen.pdf	1	F:\Bibliotheek\Taalbibliotheek\
5	1840_Dickens, Ch_Lotgev, ontmoetingen Sam Pickwick (fragment).pdf	3	F:\Bibliotheek\Literatuurbibliot
6	1843_Johnson, Samuel_Eng dict (abridged ed).pdf	4	F:\Bibliotheek\Taalbibliotheek\
7	1843_Mitford, M_R_Ons Dorp, Karakterschetsen en tooneelen (fragment).pdf	21	F:\Bibliotheek\Literatuurbibliot
8	1844_Terwen_Etym handwoordenboek.pdf	1	F:\Bibliotheek\Taalbibliotheek\
9	1848_A new English-Dutch-German-French Dictionary.pdf	7	F:\Bibliotheek\Taalbibliotheek\
10	1851_Bomhoff, D_A new dict of the Eng and Dutch language, 4e druk.pdf	5	F:\Bibliotheek\Taalbibliotheek\
11	1859_Jaeger, A, Pocket-Dictionary English-Dutch, Dutch-English, 1e druk.pdf	3	F:\Bibliotheek\Taalbibliotheek\
12	1862_Vogel, H_J_H Picard's New Pocket Dictionary, 3e druk.pdf	6	F:\Bibliotheek\Taalbibliotheek\

Zelf zou het nooit bij me opgekomen zijn om Hoeuffts boek open te slaan in verband met *cricket*, maar dat is nou juist het fijne van digitaal onderzoek: de computer werkt niet subjectief, maar objectief. De centrale zoek-index van dtSearch, het softwareprogramma waar ik mee werk, zegt gewoon: 'Ik vind waar jij nooit zou zoeken. Je vroeg om alle vindplaatsen, hier heb je ze. Het is aan jou om het materiaal te ordenen, te analyseren en te interpreteren.'

Voorlopig noteren we bij het woord *cricket*: 1836. Dertig jaar eerder dus dan in de wetenschappelijke woordenboeken staat vermeld. Soortgelijke onderzoekjes zijn met alle sportwoorden te doen. Zo staat het woord

voetbal in de meest recente Van Dale-editie nog steeds op 1889 gedateerd, maar op basis van mijn digitale bestanden kan ik aantonen dat dat in ieder geval bijgesteld kan worden tot 1851.

Met per sportwoord nauwelijks een uurtje digitaal speurwerk helpen we de taalwetenschap klein stapjes vooruit.

ⁱ De dissertatie is ook uitgebracht als handelseditie: Sijs, N. van der (2001). *Chronologisch woordenboek van het Nederlands. De ouderdom en herkomst van onze woorden en betekenissen*. Amsterdam: L.J. Veen.

² (1866). *Algemeene Nederlandsche encyclopedie voor den*

beschaafden stand. Woordenboek van kunst, wetenschap, nijverheid, landbouw en handel. Naar de laatste, omgewerkte, verbeterde en vermeerderde drukken van Brockhaus' conversations-lexicon, Nieuwenhuis' woordenboek van kunsten en wetenschappen, en naar de beste andere bronnen voor Nederland bewerkt. Vijfde deel, Creuzot-Engeland. Zutphen: P.B. Plantinga, Leiden: A.W. Sijthoff.

³ Boon, T. den, en Geeraerts, D. (2005-2009). *Groot woordenboek van de Nederlandse taal*, 14^e editie (versie 14.5). Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.

⁴ Etymologie is de tak van de taalwetenschap die de oorsprong en de geschiedenis van de woorden opspoorst.

⁵ Harry Oltheten was zo aardig mij kopieën te sturen van de betreffende bladzijden uit de 'Pickwick-vertaling', een zeer zeldzaam Nederlands boek.

Taalwetenschap sportgeschiedenis

Jan Luitzen (1960) is taalkundige, schrijver en docent taalbeheersing bij de Hogeschool van Amsterdam (domein Beweging, Sport & Voeding). Bij Van Dale Uitgevers zijn van hem drie sportwoordenboeken verschenen: het *Atletiek- en turnwoordenboek*, het *Wielersportwoordenboek* en het *Golfsportwoordenboek*.

In het kader van een promotietraject (2012-2017) aan de Vrije Universiteit in Amsterdam reconstrueert hij de introductie van cricket en voetbal in Nederland (1840-1914) aan de hand van de frequentie, verspreiding en vernederlandsing van de (Engelstalige) cricket- en voetbaltermen, op basis van (vooral) digitaal beschikbare primaire en secundaire bronnen.

Het onderzoek naar de Engelstalige sportwoorden in het Nederlands kan nieuwe wetenschappelijke inzichten in taalontwikkeling opleveren, met daaraan verbonden de relatie tussen taalgebruik en sociaal-maatschappelijke structuren, de rol van sport daarin en de invloed van de toenmalige Angelsaksische hegemonie.

De verbinding tussen taalwetenschap en (sport)geschiedenis is bij academisch onderzoek (inter)nationaal nog niet eerder gelegd.

Koloniale sport in Batavia: burgeropvoeding, groepsbinding en sociale uitsluiting

Door Niels Loeffen

In 1901 sprak Koningin Wilhelmina in haar troonrede over een zedelijke roeping die Nederland had tegenover de bevolking in Nederlands-Indië. Voortaan moest de Indonesiër ook van de welvaart kunnen profiteren. Deze gedachte bestond al langer in Nederland, maar werd rond de eeuwwisseling onder politici steeds dominanter.

Naast de troonrede in 1901 had in dat jaar ook het artikel van Brooshooff 'De ethische koers in de koloniale politiek' in *De Locomotief* grote invloed. Het beleid dat naar deze roeping werd gevormd kreeg al snel de term 'ethische politiek' mee. Over de ommekeer in het koloniale denken is de afgelopen decennia al veel gepubliceerd. Tot op heden waren echter landbouw, onderwijs en koloniaal bestuur populaire thema's voor onderzoek. Met mijn onderzoek – en tevens masterthesis – heb ik geprobeerd een geheel nieuw thema aan dit discours toe te voegen: de sportbeoefening en sportbeleving.

De maatschappelijke betekenis van sport

De focus van het onderzoek lag op de culturele betekenis van sport in het vooroorlogse Nederlands-Indië, met in het bijzonder Batavia. Het interessante van sport is, dat het op veel manieren aan politieke, religieuze en culturele doelen kan beantwoorden, terwijl het vaak als a-politiek fenomeen wordt gepresenteerd en beleefd. Het is een middel dat gemakkelijk door beleidsmakers te controleren en te manipuleren is en heeft veel impact, omdat niet alleen de deelnemers zich ermee verbonden voelen, maar ook de toeschouwers. Sport kan culturele waarden overdragen, maar

ook groepen uitsluiten. Het is daarbij altijd een culturelelement dat in verhouding staat tot de maatschappelijke status quo. En dat terwijl de doorbraak van het ethische denken gelijktijdig geschiedde met de opkomst van de sport in de kolonie. De aandacht in dit onderzoek ging dan ook uit naar de vele betekenissen die sport kon hebben in het laatkoloniale Batavia, de grootste stad van de archipel. De centrale vraag was in welke mate ambivalenties en veranderingen in het Nederlandse, koloniale denken in de laatkoloniale periode (1901-1942) te herkennen zijn in de sportbeoefening en –beleving in Batavia door de Europese bevolking in dit tijdvak en hoe de sport op haar beurt het koloniale denken beïnvloedde.

Gekozen perspectieven

In de analyse zijn wetenschappelijke uitspraken, stellingen en theorieën met betrekking tot ethische politiek en moderniteit in laatkoloniaal Nederland-Indië geprojecteerd op de ontwikkeling van de sport in Batavia. In eerste instantie is gekeken naar het onderwijs. Het onderwijssysteem in Batavia is door haar complexiteit op zichzelf onderzoekwaardig. Daarom is gekozen voor een breder perspectief waar wordt gekeken naar discussies over sociale vorming en lichamelijke opvoeding binnen het gehele koloniale onderwijs tussen 1900 en 1942. Naast het onderwijs is ook de invulling van de publieke ruimte met betrekking tot sport een aandachtspunt geweest. Gekeken is, naar welke sporten populair waren onder *totoks* (volbloed Nederlanders), hoe dit te verklaren is en op welke manier deze de publieke ruimte vorm gaven. Belangrijk daarbij was welke betekenissen en functies aan sport werden toegekend door uiteenlopende sociale groepen binnen de Europese samenleving in Batavia. Aan welke maatschappelijke behoeften beantwoordde sport? Welke waarde werd aan sport toegekend en welke verschillen en patronen zijn te ontdekken per type lichaamstraining? Dit artikel gaat kort in op deze vragen. Doelstelling voor het onderzoek was te laten zien hoe sport een maatschappelijke functie kreeg binnen de totokgemeenschap van Batavia en welke invloed dat had op de sociale verhoudingen in de stad.

Motivatie van keuzes

Waar onderzoek gedaan wordt, moeten keuzes worden gemaakt. De keuze voor 1900 als beginpunt is te motiveren door eerder genoemde, gegroeide dominantie van het ethische denken in Nederland en de sterke groei van sportorganisaties in Batavia. De eeuwwisseling, met aan het begin daarvan de troonrede en het artikel van Brooshoof uit 1901, wordt daarom gezien als keerpunt in het koloniale denken. De keuze voor 1942 als eindpunt is te legitimeren met de inval van de Japanners in de kolonie. Vanaf dat jaar maakte de archipel ook kennis met niet-Europese vormen van lichaamstraining. Bovendien richtte het nieuwe gezag de *Tai Iku Kai* op, dat zich als algemene organisatie voor de vechtkunsten over het gebied verspreidde.

Een sluitende definitie van sport is vrijwel niet te geven. Zo kunnen ook bovengenoemde vechtkunsten als vormen van sport in die periode betwist worden. Sportactiviteiten in dit onderzoek zijn zij die als zodanig door de totoks werden beschouwd. Andere controversiële termen zijn die van 'Nederlander' of 'Europeaan'. Door intensieve ontmoeting tussen inlanders en kolonisators vervaagden de grenzen van wie Nederlander was, wie net niet helemaal en wie helemaal niet tot deze groep behoorden. Het onderzoek was juist bedoeld om in kaart te brengen waar en hoe – op het gebied van sport – grenzen werden getrokken en wanneer aan niet-totoks de toegang werd verleend en ontzegd met betrekking tot integratie in de Europese bevolkingslaag.

Voor het onderzoek zijn naast wetenschappelijke publicaties vrijwel uitsluitend Nederlandse bronnen geraadpleegd, voornamelijk uit het Koninklijk Instituut voor Taal-, land-, en Volkenkunde (K.I.T.L.V.) in Leiden. U kunt dan denken aan jubileumboeken, foto's en wedstrijdverslagen. Maar ook zijn nieuwsartikelen uit het *Bataviaasch Nieuwsblad* gebruikt alsmede herinneringsboeken die na de onderzoeksperiode zijn geschreven.

Koloniale schoolsport

Elsbeth Locher-Scholten stelde in 1981 dat de ethische politiek een proces van ontwikkeling en modernisering was op het gebied van onderwijs, economie en bestuur.¹ Tot 1918 zou het ethische denken sterke invloed hebben uitgeoefend op de sociale verhoudingen in de kolonie. Het streven naar ontwikkeling van de inlander gaf de Nederlanders zelfvertrouwen. Inlanders zouden volgens de associatiegedachte van Snouck-Hurgonje in contact moeten worden gebracht met de ontwikkelde Europeaan zodat het

beschavingsniveau van de Indonesiër werd opgekrikt. De novemberverklaring van Van Limburg Stirum in 1918 was volgens Locher-Scholten de oorzaak voor toegenomen kritiek op het ethische denken en de westerse bril die daarbij werd opgezet. Dit moment in de koloniale geschiedenis lijkt ook sterk van belang te zijn geweest voor het begin van het debat in de archipel over het gebrek aan sociale vorming binnen het koloniaal onderwijs. Gerrit Jacob Nieuwenhuis, pedagoog en tevens lid van de koloniale onderwijsraad, droeg lichamelijke opvoeding als een van de oplossingen aan voor dat probleem. Hij ontleende zijn ideeën voornamelijk aan de Amerikaanse YMCA-methode in de Filippijnen:

*'In elke bario in de Philippijnen is de sport doorgedrongen, duizenden volledig uitgeruste speelvelden zijn over de eilanden verspreid en zoowel onder als na schooltijd krijgt het lichaam een beurt. Elke dag is er een kleine hygiënische inspectie, ontspanningsoefeningen worden telkens na elk paar lessen tusschen de banken gehouden, bovendien is er het vaste halve of heele uur systematische gymnastiek en ten slotte elke dag sport.'*²

Kritiek op Nieuwenhuis

Nieuwenhuis' ideeën werden bekritiseerd door collega-pedagogen met als reden dat deze te Europees georiënteerd zouden zijn. Desalniettemin lijken zijn voorstellen wel de basis te hebben gevormd voor de ontwikkeling van de sport op de Europese scholen. Hier werd onder meer getracht een inheemse elite op te bouwen. Daarbij was de kern van Nieuwenhuis' gedachte dat de Indonesiërs - maar ook Europese kinderen in de kolonie - gemoderniseerd moesten worden, wat zo goed als gelijk stond aan 'aanpassing aan de westerse cultuur'. Aangezien sport een van de meest zichtbare elementen was van deze moderniteit, lag stimulering daarvan voor de hand. Maar wanneer, onder belangrijke invloed van de economische crisis in de jaren dertig, de maatschappelijke behoefte van een duidelijke sociale scheiding tussen totoks en de inheemse bevolking groter werd, kreeg sport ook een grotere functie als instrument ter identificatie met het moederland. Dat gold voor het onderwijs, maar ook voor de verenigingssport en sportverslaggeving in het *Bataviaasch Nieuwsblad*. Zodoende beantwoordde sport niet enkel aan de doelen van progressieve ethici, maar ook aan de idealen van conservatieven, zoals de Vaderlandse Club, die bang waren voor verlies van de Nederlandse identiteit.

Sportactiviteiten werden binnen het koloniale onderwijs van groter belang voor het westerse onder-

wijs, hoewel uit dit onderzoek geen algemene en gedegen integratie daarvan blijkt. Het vormende karakter van lichamelijke opvoeding wordt, met Nieuwenhuis als voorman, in theorie geprojecteerd op zowel de Europese als inlandse onderwijs, maar in de praktijk was de sport op de Europese en Hollands-inlandse scholen het best georganiseerd. Hier werden immers de leiders van de toekomst opgeleid en dus had daar naast intellectuele, ook sociale vorming meer prioriteit. Wanneer vanaf de jaren dertig de economische crisis merkbaar werd, deed in sommige gevallen lichamelijke opvoeding ook dienst als 'opvulvak' door het wegvallen van andere vakken als gevolg van bezuinigingen. Bovendien lijkt de conservatieve houding van veel docenten de ontwikkeling van nieuwe onderwijs-ideeën, ook met betrekking tot de verdere integratie van lichamelijke opvoeding, tegen te hebben gehouden.

Verzameling aan betekenissen

Opvallend in laatkoloniaal Batavia is het gemak waarmee sport geadopteerd werd als waarde-dragend, maatschappelijk fenomeen. Nieuwenhuis was overtuigd van het pedagogisch belang van sport op de gebieden van hygiëne en karaktervorming. Opvallend genoeg zaken die inlanders in de beeldvorming van veel Europeanen ontbeerden. Hoofdredacteur Ritman van het *Bataviaasch Nieuwsblad* zag voor zijn werkveld ook het belang van sport. Zo stelde hij in 1933:

*'Sport brengt opgewektheid onder het opkomende geslacht, en goede verstandhouding. Zij bindt ook de ouderen saam en is een macht in de moderne samenleving geworden, die, moge zij al hare schaduwzijden hebben, toch ontzaglijk veel goed heeft gesticht en blijft stichten. De sport is een maatschappelijk verschijnsel en als zoodanig alle aandacht en toewijding der Pers waard.'*³

Koloniale gezagsdragers verwezen ook graag naar de toegevoegde waarde van het moderne fenomeen. Zo zou het onder meer de nationale samenwerking van Nederlanders onderstrepen en had het een positieve invloed op de werkgeest. Immers, zonder sterk lichaam geen levensvreugde en geen werkkracht.

Naast de koloniale leiders had ook het leger belang bij de ontwikkeling van de sport in de kolonie. Het leger was van oudsher al een plaats waar fysieke arbeid niet geschuwd werd en dus was de stap naar de moderne sporten klein. Boksen en atletiek waren populair onder militairen, maar ook is bekend dat zij in Batavia eigen voetbalverenigingen als Olivio (leerlingen van de

militaire school) en Sparta (voor onderofficieren) oprichtten. Generaal-Majoor der infanterie Bajetto was duidelijk over de relatie tussen het leger en de sport:

*'De grondslag van het leger is ook de grondslag van de sport. Sport heeft naast sportieve beteekenis ook sociale beteekenis. Uithoudingsvermogen en spiervorming. Ook karaktervorming. Discipline, samenspel, geleerd naar het inzicht van een leider te luisteren, gehoorzamen, krachtig saamhorigheidsgevoel.'*⁴

Tot slot kon een goede sportprestatie voor een individu status opleveren met soms ook economische vooruitgang. Vooral de diversiteit aan betekenissen vormde een goede basis voor groei van de sportwereld in Batavia.

Moderne sport groeit ondanks conservatisme

Vanaf de eeuwwisseling werd de publieke ruimte van Batavia meer en meer gevuld met sportaccommodaties. Op de grote pleinen (Konings- en Waterlooplein) werd voetbal gespeeld, maar ook tennis, hockey en cricket. De beoefening van sport droeg een moderne, ontwikkelde geest uit en had door haar zichtbaarheid grote invloed op de maatschappelijke verhoudingen in de stad. Met name omdat de toegang tot de Europese sportverenigingen met bijvoorbeeld ballotagesystemen streng gereguleerd werd. Sportbeoefening weerspiegelde de moderne mens, maar juist door haar zichtbare karakter concretiseerde het ook sociale verhoudingen. Niet alleen op etnisch vlak, maar ook met betrekking tot beroepsgroepen, economische toestand en gender.

*Behendigheidswedstrijden voor motorrijwielen op het Koningsplein.*⁵

Bloembergen en Raben stelden dat vanaf de jaren twintig de kolonie 'Nederlandser' werd omdat de angst voor verlies van de eigen Nederlandse identiteit groeide.⁶ Het valt op dat aan het einde van dit decennium, wanneer de relatie met het moederland sterker wordt benadrukt, typisch Nederlandse sporten als korfbal en kaatsen hun intrede deden als verenigings-sport. Ook bewegingsactiviteiten die een elitair karakter droegen zoals hockey en rugby kwamen meer in trek onder *totoks*. Slechts enkele inlanders lijken toegang te hebben gekregen tot deze sporten. Ook gezagsdragers lieten zich in hun witte pakken graag zien bij sportwedstrijden. Ter bevestiging van hun economische voorspoed werden elitaire sportwedstrijden als paardenraces en roeiwedstrijden graag door hen

bezoekt. Tevens doet het *Bataviaasch Nieuwsblad* vanaf het einde van de jaren twintig ook voortaan verslag van sportactiviteiten in Europa.

Ondanks de groei van het conservatisme onder Europeanen werd de ontwikkeling van de sport - als exponent van de moderniteit - in Batavia dus niet geremd. Integendeel zelfs, de groei zette zich door. Conservatieven zagen in sport juist een interessant instrument om sociaal en economisch verschil te accentueren en hun Nederlandse identiteit te benadrukken. Voor Indo-Europeanen was dit nog belangrijker, omdat zij slachtoffer konden worden van de categorisatiedrang van de conservatieven. Ter legitimatie van hun Europese inborst werd bijvoorbeeld graag het 'Nederlandse' korfbal beoefenend of een lidmaatschap van een typisch westerse voetbalclub als B.V.C. aangegaan. Tot vlak voor de capitulatie in februari 1942 werd sport door de Europeanen actief beoefend.

Toegekende sportbetekenis was dynamisch

Het onderzoek laat zien dat sport in Batavia een verzameling aan betekenissen herbergde en dat juist de diversiteit en dynamiek van deze functies zorgden voor snelle groei van de populariteit onder verschillende lagen van de koloniale samenleving. Ten eerste gaven veel uiteenlopende instanties in de samenleving ieder hun eigen betekenis aan sport voor de jeugd en de maatschappij. Ten tweede had het ook nog een minder zichtbare betekenis, aangezien het ook voorzag in zelf- en groepsidentificatie. Het had bevestigingskracht bij gevoelde verwantschap en gaf deze groepen de mogelijkheid om hun gemeenschappelijkheid te tonen. Omdat groepen en individuen zichzelf identificeerden met een sport of club, waren zij erbij gebaat het te stimuleren.

Sport was ook een van de meest zichtbare elementen van de moderniteit en beoefening daarvan representeerde een modern en ontwikkelend karakter van een individu of groep. Maar juist omdat de toegang tot deze activiteiten vaak streng gereguleerd was, werd de maatschappelijke scheiding er ook door in stand gehouden. Het versterkte vooroordelen van sociale en etnische groepen. De uitspraken van Oud-Eerste Klassevoetballer Jolly uit 1934 lopen bijvoorbeeld

parallel aan het stereotype dat inlanders van nature een lager intelligentieniveau bezaten dan Europeanen:

'Het is te betreuren, dat de Voetbalbonden op Java niet over voldoende inkomsten beschikken om den Engelschen trainer [...] blijvend te engageeren. Een jaar is een te korte periode; daarbij komt, dat de Indische voetballer van nature beschikt over de noodige lenigheid, balhandigheid en snelheid, zoodat hij niet gauw het nut van systematische training inziet.' [...]

'Ik ben er van overtuigd, dat de Indische voetballers heel wat meer zouden kunnen presteeren, indien zij meer met hun hersens leerden spelen; doch dit kan uiteraard alleen bereikt

*worden, indien aan hun spel leiding wordt gegeven, waaraan het thans ontbreekt.'*⁷

De abstracte hiërarchie van de koloniale samenleving en de Europese ideeën daarover in Batavia werden met sport geconcretiseerd. Het had betekenis bij de binding van sociale groepen binnen de Europese bevolkingslaag, maar het benadrukken en reguleren van dit verwantschapsgevoel had direct tot gevolg dat maatschappelijke tegenstellingen werden gecreëerd of onderstreept. Burgeropvoeding, groepsbinding en sociale uitsluiting gingen binnen de koloniale sport in laatkoloniaal Batavia dan ook hand in hand.

¹ Locher-Scholten, E., 'De ethische politiek, een vergruisd beeld', in: *Ethiek in fragmenten, Vijf studies over koloniaal denken en doen van Nederlanders in de Indonesische archipel* (Utrecht 1981) 176.

² G.J. Nieuwenhuis, *Opvoeding tot autonomie, Een sociaal pedagogische studie van het Philippijnsche onderwijsstelsel vergeleken met het Nederlandsche-Indische* (1923) 178.

³ *40-jaar voetbal in Ned. Indië, 1894 - 1934*, in: *Archief KITLV Leiden* (1934) 12.

⁴ *Ibidem*, 13.

⁵ *Sport in Beeld, Algemeen geïllustreerd sportweekblad*, vol. 2, nr. 36 (1925) 1494.

⁶ Bloembergen, M. en R. Raben, 'Wegen naar het nieuwe Indië, 1890-1950', in: *Het koloniale beschavingsoffensief: Wegen naar het Nieuwe Indië 1890-1950* (Leiden 2009) 18.

⁷ *40-jaar voetbal in Ned. Indië, 1894 - 1934*, 62-63.

De honderdste gouden medaille – enen verkeerde voorstelling van feiten!

Door Ton Bijkerk

Tijdens de Olympische Winterspelen van Vancouver 2010 veroverde Nicolien Sauerbreij de gouden medaille op het onderdeel Snowboard, Gaint Slalom (parallel). Die medaille werd alom, maar vooral door de toenmalige voorzitter van NOC*NSF Erica Terpstra, bejubeld als zijnde de honderdste gouden medaille die Nederland bij de Olympische Spelen zou hebben gewonnen. Deze voorstelling van zaken is ten enenmale onjuist...

.... want men vergeet in de eerste plaats twee gouden medaillewinnaars, die dan wel niet in de Olympische arena hun gouden medaille wonnen, maar die toch zeker als 'officiële' Olympische gouden medaille winnaars te boek horen te staan. Ik doel hiermee op de architect Jan Wils, die met zijn ontwerp van het Olympisch Stadion in Amsterdam een gouden medaille won in de afdeling architectuur van de Olympische kunstwedstrijden, en tevens op de schilder Isaac Israëls, die met zijn schilderij 'Ruiter met Rooden Rok' dezelfde prijs in ontvangst mocht nemen in de afdeling schilderkunst.

Voor alle duidelijkheid: de gouden medailles van Wils en Israëls waren exact dezelfde medailles die onze sporters, zoals zwemster Zus Braun, bokser Bep van Klaveren, het gouden damesturnteam, de wielrenners Daan van Dijk en Bernard Leene op de tandem, het paardensportteam van de samengestelde wedstrijd en bij hetzelfde individuele evenement de luitenant Pahud de Mortanges, in ontvangst mochten nemen uit de handen van Koningin Wilhelmina.

Alle gouden medailles, dus ook die van de Olympische kunst competitie, werden in de ereloge van het Olympisch Stadion uitgereikt door koningin

Wilhelmina. Vreemd genoeg zijn deze beide medailles in de reeks van honderd nooit meegeteld, maar daar horen ze dus wel in thuis! Voor zover ik weet zijn de namen van Jan Wils en Isaac Israëls ook niet vermeld op de ereborden in het Olympisch Stadion.

Voorts doet men eveneens geen eer aan onze allereerste Olympische kampioenen, namelijk de atleten die al voordat het Nederlands Olympisch Comité werd opgericht (12 september 1912) een ereplaats veroverden in de internationale sportwereld.

Ik doel hier met name op de roeiers Roelof Klein en François Brandt (met hun Franse stuurmannetje), de wielrenners Harrie Meyers en Mathieu

Cordang en de schutter Gerard Anne van den Bergh, die allen tijdens de Olympische Spelen van Parijs 1900 een eerste plaats behaalden in de diverse onderdelen waarop ze uitkwamen. Ik wil in dit verband hieronder verwijzen naar de pagina's 14 tot en met 28 uit mijn boek 'Olympisch Oranje – Van Athene 1896 tot en met Beijing 2008', waarin ik de geschiedenis van Nederland aan die Olympische Spelen heb opgeschreven.

OLYMPISCH ORANJE – Van Athene 1896 tot en met Beijing 2008 (pagina 14-28):

Pas in 1960 werd definitief bekend dat Nederlanders hebben deelgenomen aan de Olympische Spelen die in 1900 in Parijs plaatsvonden. Men kan zich achteraf afvragen waarom dit zolang onbekend is gebleven.

Het antwoord kan worden verklaard door de merkwaardige voorgeschiedenis en de vreemde manier

waarop deze Olympische Spelen werden georganiseerd. Kunnen we eigenlijk wel stellen dat er in 1900 Olympische Spelen zijn georganiseerd? Er zijn vele aanwijzingen, die namelijk in een andere richting wijzen.

Vanaf 14 mei tot en met 28 oktober 1900 werd in Parijs de Internationale Wereldtentoonstelling georganiseerd. De man die verantwoordelijk was voor de organisatie van deze Wereldtentoonstelling, de Fransman Picard had besloten ook een uitgebreid sportprogramma in het totale programma op te nemen, waarin zowel internationale als nationale sportwedstrijden een plaats zouden krijgen. Hij had zijn landgenoot Daniel Mérillon de leiding gegeven over de organisatie van deze wedstrijden en deze benaderde de verschillende sportorganisaties in Parijs om de wedstrijden te organiseren.

Noch in de uitnodigingen voor deelname (zie: *Règlement Général des Concours d'Exercices Physiques et de Sports*, Paris 1900); evenmin in het tweede deel van het door Daniel Mérillon uitgegeven officiële rapport (*Concours Internationaux d'Exercices Physiques et de Sports. Rapports publiés sous la direction de M. D. Mérillon*, 2 vol. Paris 1901) en ook niet in de toenmalige Franse persberichten (met als voorbeeld *La Vie au Grand Air* 1900) wordt op enigerlei wijze het begrip 'Olympische Spelen' gebruikt.

Merkwaardig genoeg wordt dit begrip wel driemaal genoemd in het eerste deel van het Officiële Rapport, waarin notabene voornamelijk de lokale en nationale onderdelen van de sportwedstrijden van de Wereldtentoonstelling zijn beschreven.

In zijn eerste autobiografie (*Une Campagne de vingt-et-un Ans*) schrijft Pierre de Coubertin zelf slechts een kort hoofdstuk over de voorbereidingen voor de Olympische Spelen van 1900 in Parijs. Dit hoofdstuk is getiteld: *Les Apprêts de la Deuxième Olympiade*. In zijn boek ontwijkt ook De Coubertin de uitdrukking *Olympische Spelen*.

Als algemeen secretaris van de *Union des Sociétés Française de Sport Athlétiques* (U.S.F.S.A.) werd hij door de latere organisator Daniel Mérillon slechts ingeschakeld als voorzitter van de atletiekwedstrijden en tijdens de olympische marathon. Verder was hij aanwezig bij twee recepties die werden gehouden voor buitenlandse officials en atleten.

Wat nu spreekt wel in het voordeel dat de internationale sportevenementen van de Wereldtentoonstelling als olympisch mogen worden beschouwd; hoewel dus de naam 'olympisch' uit con-

currentie-overwegingen niet of nauwelijks is gebruikt? Daarvoor moeten we even teruggrijpen naar het dan nog zeer korte moderne olympische verleden.

In 1894 organiseerde baron Pierre de Coubertin het oprichtingscongres van het Internationale Comité voor de Olympische Spelen, waarbij werd besloten dat er iedere vier jaar *internationale* Olympische Spelen zouden worden georganiseerd. De eerste Spelen zouden in Parijs worden gehouden in het kader van de Wereldtentoonstelling van 1900. Later werd in deze vergadering alsnog besloten om de eerste Moderne Olympische Spelen al in 1896 in Athene te organiseren. Bovendien werden de Olympische Spelen van 1900 alsnog toegewezen aan Parijs.

Tijdens de in 1896 in Athene gehouden IOC-vergadering werd er steeds gesproken over de Olympische Spelen van 1900 in Parijs. Volgens de toen nog geldende regel dat de voorzitter afkomstig moest zijn vanuit het land waar de Spelen vier jaar later zou worden georganiseerd, werd baron Pierre de Coubertin benoemd tot voorzitter van het *Internationaal Olympisch Comité*, als opvolger van de Griek Dimitrius Vikelas. Dit voorzitterschap ging in direct na afloop van de Spelen in Athene in 1896.

Om de toenmalige president van Frankrijk Felix Fauré te overtuigen het beschermheerschap op zich te nemen van de Olympische Spelen van 1900 in Parijs, organiseerde De Coubertin in 1897 een tweede IOC-congres in Le Havre, de geboorteplaats van Fauré. Na het Congres in Le Havre vroeg hij, De Coubertin, een persoonlijke vriend van hem: Graaf Charles de La Rochefoucauld om de leiding op zich te nemen van het Organisatiecomité voor de Olympische Spelen van 1900 in Parijs. Deze accepteerde de uitnodiging en op 29 mei 1898 vond de eerste vergadering van dit comité plaats in hotel De Rochefoucauld te Parijs. Al tijdens deze eerste vergadering werd een programma voor de Olympische Spelen vastgesteld, min of meer gebaseerd op dat van de voorafgaande Spelen in Athene, maar aangepast aan de Franse situatie (zie: *Une Campagne de vingt-et-un Ans*, pagina's 141-142). De directeur van de Wereldtentoonstelling Picard kwam hiertegen in het geweer. Hij gaf Daniel Mérillon als hoofd van het eigen organisatiecomité opdracht een geheel eigen programma samen te stellen. Graaf Charles de La Rochefoucauld wilde zich niet in een wespennest steken en besloot af te haken; mede wegens interne verdeeldheid in de Franse sportwereld, die werd veroorzaakt doordat men het Comité de la Rochefoucauld veel te aristocratisch vond met teveel 'graven, markiezen en baronnen'. Het Comité De la Rochefoucauld hield dus op te bestaan, waardoor De Coubertin min of

meer noodgedwongen in contact moest treden met Daniel Mérillon.

In mei 1899 schreef Pierre de Coubertin eerst een brief aan alle leden van het Internationale Olympische Comité waarin hij hen informeerde dat Daniel Mérillon nu alleen verantwoordelijk was voor de organisatie van alle sportwedstrijden gedurende de Internationale Wereldtentoonstelling en waarin hij tevens de afspraak bevestigde; 'dat de sportwedstrijden die in het kader van de Internationale Wereldtentoonstelling plaatsvonden als Olympische Spelen zouden gelden en tevens daarmee als de Spelen der Tweede Olympiade'. Pierre de Coubertin verzocht hen tevens om ondersteuning voor deelname aan deze wedstrijden.

Op 5 juni 1899 kwamen baron De Coubertin, Dimitrius Vikelas en het Italiaanse IOC-lid Eugène Brunetta d'Usseaux bijeen op het kantoor van Daniel Mérillon, waarbij werd afgesproken dat De Coubertin een rondreis zou maken langs diverse Europese landen en zou trachten hen te overtuigen om deel te nemen aan de Olympische Spelen.

Over Pierre de Coubertin's visite aan Duitsland is uitvoerig bericht in de Duitse pers en tijdschriften. Zo ontmoette De Coubertin op 10 juli 1899 de Duitse commissaris voor de Wereldtentoonstelling Richter, die hij al in juni in Parijs had ontmoet. Aan deze bespreking werd tevens deelgenomen door leden van het nieuw opgerichte Duitse Comité voor deelname aan de Olympische Spelen. Richter zegde een financiële bijdrage voor deelname van een Duits team in Parijs toe van 10.000 Duitse Markten.

Naast het Duitse comité voor deelname aan de Olympische Spelen in Parijs in 1900 (officieel opgericht op 17 februari 1900) zullen vermoedelijk vergelijkbare acties hebben plaatsgevonden in de landen die De Coubertin tijdens zijn rondreis bezocht.

In de Duitse pers (en wel speciaal in *Sport im Bild* en de *Deutsche Turn-Zeitung*) is voor, tijdens en na de Wereldtentoonstelling veel geschreven over de Olympische Spelen in Parijs. Ook in de briefwisseling tussen het Duitse IOC lid Willibald Gebhardt en Pierre de Coubertin is de term veelvuldig gebruikt. Van de andere kant kan worden gesteld dat vele malen en in veel sporten, zoals bij voorbeeld bij roeien en zeilen, de terminologie 'wedstrijden in het kader van de Wereldtentoonstelling' werd gehanteerd.

In het Nederlandse tijdschrift *Nederlandsche Sport*, jaargang 1900, komt de term 'Olympische Spelen' niet eenmaal voor en is er uitsluitend sprake van wedstrijden in het kader van de Wereldtentoonstelling of

wereldkampioenschappen. In de Verenigde Staten werd de term Olympische Spelen alleen gebruikt in relatie tot de atletiekwedstrijden.

Het is een feit dat vrijwel de meeste van de deelnemers in 1900 nooit hebben geweten dat ze aan de Olympische Spelen hebben deelgenomen, en soms zelfs een prijs hadden gewonnen. Hierop is in ieder geval één uitzondering en dat is de Nederlandse roeier Roelof Klein, die samen met Brandt bij roeien de eerste prijs behaalde in de gestuurde twee (met het nog steeds onbekende Franse stuurmannetje van ongeveer twaalf jaar). In *Klein's obituary* in de *New York Times* van 1960 staat uitdrukkelijk vermeld dat hij Olympisch goud had gewonnen bij de Olympische Spelen van 1900 in Parijs (zie: *Nederlandse Deelnemers aan de Tweede Olympische Spelen tijdens de Wereldtentoonstelling Parijs 1900*; pagina 15; De Vrieseborch, 2000).

Veel moeilijker is het beantwoorden van de vraag welke sportevenementen, die werden georganiseerd in het kader van de Wereldtentoonstelling als 'olympisch' mogen worden beschouwd. Gaat het om alle sportevenementen die in Deel 1 en 2 van het Officiële Rapport zijn beschreven, of alleen maar een selectie ervan? Daarbij komt nog dat er nog diverse internationale sportevenementen werden georganiseerd, die niet in het Officiële Rapport zijn opgenomen. Vooralsnog volstaat het om in het geval van de Nederlandse deelname uitsluitend de sportevenementen te beschouwen die in Deel 1 en 2 van het Officiële Rapport zijn beschreven.

Hoe kunnen we de tegenstrijdigheden herkennen in de waardering van de olympische evenementen, die in 1900 plaats vonden, wanneer we deze onder de historische loep leggen?

In de allereerste plaats kan men Pierre de Coubertin zelf verantwoordelijk stellen voor deze tegenstrijdigheden! Immers, in zijn beide autobiografieën (*Une Campagne de vingt-et-un Ans (1887-1908)*, en *Mémoires Olympiques* van 1931) geeft hij zelf een nogal negatief beeld van die Spelen. Dit zal hem min of meer zijn ingegeven doordat hij immers zelf op een zijspoor was geplaatst. Dit negatieve beeld werd later overgenomen door diverse kroniekschrijvers en statistici, zoals de Duitser Dr. Fritz Wasner, die in 1940 zijn *Olympia-Lexikon – Olympic dictionary – Dictionnaire olympique – Dizionario olimpico* publiceerde met daarin een lijst met uitslagen van de Spelen van 1900. Op zich is dit een bruikbare lijst, maar met grote waarschijnlijkheid niet gebaseerd op het redelijk zeldzame Officiële Rapport (*Concours Internationaux d'Exercices Physiques et de Sports. Rapports publiés sous la direction de M. D. Mérillon*,

2 vol., Paris 1901).

De lijsten uit Wasner's boek zijn door latere auteurs vaak overgenomen en aangevuld; zoals onder meer door het Hongaarse IOC lid Dr. Ferenc Mezö (in 1956). Helaas moet daarbij worden geconstateerd dat geen van hen ooit de moeite heeft genomen de oorspronkelijke bronnen te raadplegen.

Gedurende de laatste twintig jaar hebben een aantal modern geschoolde Olympische historici wel aandacht besteed aan die oorspronkelijke bronnen. De door hen gepubliceerde boeken zijn op het gewenste niveau van historisch onderzoek.

Genoemd mogen worden:

- *Die II. Olympischen Spiele 1900 in Paris*, door Karl Lennartz, Walter Teutenberg; AGON-Verlag Kassel; 1995.
- *Olympische Sommerspiele – Die Chronik, Band 1; Athen 1896 – Berlin 1936*, door Volker Kluge; Sportverlag Berlin 1997
- *The 1900 Olympic Games – Results for All Competitors in All Events with Commentary*; door Bill Mallon; McFarland & Company, Inc. Publishers, Jefferson, NC; 1998.
- *Les Jeux olympiques oubliés – Paris 1900*, door André Drevon; CNRS Éditions, Parijs 2000.
- *Nederlandse deelnemers aan de tweede Olympische Spelen – tijdens de Wereldtentoonstelling Parijs 1900*, door Ton Bijkerk; Uitgeverij 'De Vrieseborch', Haarlem, 2000.

Opnieuw kunnen wij ons nu dus afvragen of er in 1900 Olympische Spelen hebben plaatsgevonden?

Men moet in de allereerste plaats constateren dat in 1900 bij deze tweede Olympische Spelen geheel andere regels van kracht waren als bij de voorgaande Spelen (1896) en bij alle latere Olympische Spelen. Alleen de reglementen die destijds in 1900 van kracht waren dienen te worden toegepast en dat waren dus de reglementen die werden gehanteerd door het organisatiecomité van de Internationale Wereldtentoonstelling.

Men kan zeker de huidige IOC-reglementen niet **retroactief** toepassen! Dit moge bij voorbeeld blijken uit het feit dat volgens regel 52.4.2 van het olympische charter uit 1995, de sporten die zijn gebaseerd op mechanische voortstuwing, niet acceptabel zijn. Deze regel kan uiteraard niet worden toegepast op de sportonderdelen van 1900, zoals de automobiel- en motorfiets wedstrijden; of het ballonvaren. Bovendien heeft men de motorboottraces van de Olympische Spelen in Londen van 1908 nimmer historisch in twijfel getrokken! Zelfs zou men nog in 1940, indien de Spelen van Helsinki zouden hebben plaatsgevonden, het onder-

deel zweefvliegen hebben moeten accepteren.

Hoeveel verschillende soorten sportevenementen er in 1900 werden georganiseerd moge blijken uit de volgende lijst die is samengesteld uit de diverse contemporaine bronnen:

- Internationale evenementen
- Nationale (Franse) evenementen
- Evenementen voor amateurs
- Evenementen voor professionals
- Evenementen voor senioren
- Evenementen voor junioren
- Evenementen voor beginners
- Evenementen voor studenten
- Evenementen met uitslagen
- Evenementen zonder uitslagen
- Meerdere evenementen in dezelfde discipline
- Evenementen met handicap
- Evenementen zonder handicap
- Evenementen voor militairen

Dan was er ook nog het probleem van het 'amateurisme'. Het oprichtingscongres van 1894 had het Britse culturele klasse-systeem verworpen. Dit klasse-systeem baseerde zich op de stelling dat 'professionals' alleen uit de arbeiders- en/of handwerkerklasse konden komen; en dat de echte 'amateurs' de gentlemen uit de hogere regionen van de Britse samenleving waren. Het IOC besloot dat iedereen samen moest kunnen sporten en dat geen geld mocht worden aangenomen voor deelneming. Een uitzondering werd gemaakt voor schermmeesters, die alleen onder elkaar konden schermen.

Zoals hierboven is aangegeven werden tijdens de Olympische Spelen van Parijs (of beter misschien de wedstrijden in het kader van de Wereldtentoonstelling) ook diverse sportwedstrijden voor professionals georganiseerd. Die ontvingen bij winst dus een prijs in geld; maar dat gebeurde óók bij een groot aantal wedstrijden voor amateurs, zoals bij zeilen en schieten.

Er was overigens een enorme hoeveelheid en een grote diversiteit in de prijzen. Het verdient daarom aanbeveling om een ook overzicht te geven van de categorieën prijzen die in 1900 werden uitgereikt:

- *Kunstvoorwerpen met een veelal onbekende waarde;*
- *Geldprijzen*
- *Plaquettes van de Wereldtentoonstelling in goud, verguld zilver, zilver, verzilverd brons en brons (allen met vermelding van het specifieke geldende sportevenement)*
- *Zilveren schalen 1900*
- *Vergulde bokalen*
- *Enkele speciaal vervaardigde bokalen van zilver*
- *Zakhorloges Gloria Victis in goud en zilver*

- *Medaillons met eikenbladen Gloria Victis*
- *Bronzen medaillons Gloria Victis*
- *Medailles Gloria Victis in zilver en in brons.*

DE PRIJZEN GEWONNEN DOOR NEDERLANDERS

Uit het door François Brandt, in 1926 in het *LAGA Gedenkboek* van dat jaar geschreven verslag over hun deelname in Parijs was al bekend dat Klein en hij ieder een fraai bronzen beeld van enige omvang en gewicht als prijs hadden mogen ontvangen. Pas in het jaar 2000 (honderd jaar nadat het evenement had plaatsgevonden) werd het bronzen beeld van François Brandt in Australië herontdekt door de Nederlandse journalist Bert Schabbink. Het beeld, genaamd 'La Chanson' bleek nog in het bezit te zijn van Brandt's kleindochter.

De Nederlandse deelnemers aan de 'vier met stuurman' [de oude vier] ontvingen een zilveren plaquette, omdat de voor deze finale bestemde kunstprijzen al waren uitgegeven aan de eerste finale [zie hieronder bij roeien – vier met stuurman]. Deze zilveren plaquette, met afmetingen: 69x42 mm; werd ontworpen door 'Frédérique Vernon' en toont een gevleugelde godin met een lauwerkrans zwevend boven de stad Parijs met de gebouwen van de Wereldtentoonstelling; langs de bovenrand staat de tekst: 'REPUBLIQUE FRANÇAISE'; in het midden, rechts naast de godin: 'EXPOSITION UNIVERSELLE' en links naast de godin iets lager: 'PARIS 1900'. De achterzijde van de plaquette toont een atleet die een lauwertak omhoog houdt met de rechterhand; op de achtergrond is een stadion zichtbaar en de Acropolis van Athene; beneden rechts is een rechthoekig plaatje zichtbaar met de tekst: 'REGATES/A L'AVIRON'. Dit model werd vaak gebruikt als prijs bij de vele tentoonstellingswedstrijden; zowel in goud, verguld zilver, zilver, verzilverd brons en brons.

De enorme verscheidenheid aan prijzen geeft al aan dat het, evenals bij de Olympische Spelen van 1896 in Athene waar uitsluitend zilveren en bronzen medailles werden verstrekt aan de nummers één en twee, niet mogelijk is om de huidige driedeling van goud, zilver en brons toe te passen op deze Olympische Spelen. Het is daarom beter om alleen te spreken over eerste, tweede en derde plaatsen en bovendien kan de thans veel gebruikte ranglijst van landen met de meeste 'medailles' ook niet worden toegepast. Dit alles wijst op het feit dat we met de Olympische Spelen van Parijs 1900 te maken hebben met heel bijzondere omstandigheden, die niet kunnen en mogen worden beoordeeld volgens de gebruikelijke maatstaven en die vooral

onvergelijkbaar zijn met de huidige situatie.

Omdat IOC- President Baron Pierre de Coubertin zoals eerder aangegeven alle verantwoordelijkheden had overgedragen aan het organisatiecomité van de sportwedstrijden van de Wereldtentoonstelling en verder ook geen enkele invloed meer had, mogen de regels van het IOC, zoals die in 1894 waren vastgesteld, dus niet worden gehanteerd.

Alleen al dit feit maakt dat evenementen zoals die werden georganiseerd voor junioren, beginners, professionals en ook de zogenaamde 'handicap onderdelen', toch moeten worden geaccepteerd; ook al passen ze niet binnen onze huidige maatstaven en zienswijze ten aanzien van het programma van de Olympische Spelen.

Het is geen logisch argument om deze onderdelen niet de plaats te geven die ze binnen onze sporthistorie verdienen en ze bovendien niet te degraderen tot een plaats 'in de etalage'.

Daarom moet de belangrijkste beslissing toch zijn dat in Parijs in 1900 alle sportonderdelen als 'olympisch' moeten worden beschouwd, zolang ze: deel uitmaken van het officiële programma van de Wereldtentoonstelling; een internationale deelneming hadden (zelfs als het maar om één of twee buitenlandse deelnemers ging) en een officiële uitslag hebben die vermeld is in het eerste of tweede deel van het Officiële Rapport.

Niet-olympisch zijn uiteraard de puur nationale (Franse) onderdelen; de evenementen met een demonstratief karakter en de evenementen die geen officiële uitslag hebben.

De lijst met alle sporten en het aantal disciplines is als volgt:

- Automobilisme (automobiel- en motorfietsevenementen); 16 onderdelen/wedstrijden;
- Ballonvaren (ballonnen en vliegers); 21 onderdelen/wedstrijden;
- Boogschieten; 12 onderdelen/wedstrijden;
- Jeu de boules; 2 onderdelen/wedstrijden;
- Schermen; 7 onderdelen/wedstrijden;
- Voetbal; 2 onderdelen/wedstrijden;
- Golf; 2 onderdelen/wedstrijden;
- Cricket; 1 onderdeel/wedstrijd;
- Croquet; 3 onderdelen/wedstrijden;
- Atletiek; 24 onderdelen/wedstrijden;
- Motorbootracen; 8 onderdelen/wedstrijden;
- Jeu de Paume; 4 onderdelen/wedstrijden;
- Jeu de Pelota; onderdelen/wedstrijden
- Polo; 4 onderdelen/wedstrijden;
- Wielrennen; 14 onderdelen/wedstrijden;

- Ruitersport; 5 onderdelen/wedstrijden;
- Roeien; 9 onderdelen/wedstrijden;
- Rugby; 2 onderdelen/wedstrijden;
- Schieten; 24 onderdelen/wedstrijden;
- Zwemmen; 8 onderdelen/wedstrijden;
- Tennis; 4 onderdelen/wedstrijden;
- Gymnastiek; 1 onderdeel/wedstrijd.

Er bestonden ook nog plannen voor wedstrijden in hockey, baseball, lacrosse en jeu de balle au tamis (lijkt op tennis), maar die werden niet uitgevoerd.

Statistieken

De officiële data: 14 mei – 28 oktober 1900. Als officiële openingsdatum wordt door de huidige Olympische historici algemeen het eerste 'olympische' evenement van deze 'Spelen' aangehouden. De Spelen der IIe Olympiade werden niet officieel geopend, omdat ze dus een onderdeel waren van de grote internationale Wereldtentoonstelling.

Aantal deelnemers (alleen olympische onderdelen): geschat aantal: niet bekend.

NB: Indien alle deelnemers aan de diverse sportwedstrijden zouden worden meegerekend is het aantal deelnemers (met voornamelijk Franse vertegenwoordigers) aanzienlijk en komt op bijna 13.000 personen.

- Aantal deelnemende landen: 28
- Aantal beoefende sporten: 22
- Aantal (olympische) sportonderdelen: 187
- Land met meeste medailles: n.v.t.
- Aantal Nederlandse deelnemers: 42 (42 mannen, 0 vrouwen)
- Aantal Nederlandse medailles: n.v.t.
- Door Nederlanders gewonnen eerste, tweede en derde plaatsen: 13 (6 – 4 – 3)
- Eerste plaats: roeien: twee met stuurman; François Antoine Brandt, Roelof Klein (Dr. Hermanus Gerardus Brockman werd als stuurman in finale vervangen door een onbekend gebleven Frans jongetje van circa 12 jaar).
- Eerste plaats: schieten; militair geweer - 200 meter, junioren; Gerard Anne van den Bergh.
- Eerste plaats: wielrennen; 2.000 meter sprint, professionals; Harrie Meyers.
- Eerste plaats: wielrennen; 3.000 meter sprint, professionals; Mathieu Cordang.
- Eerste plaats: wielrennen; 24 uren-race met gangmaking (*Bol d'Or*), professionals; Mathieu Cordang.
- Eerste plaats: wielrennen; tandem over 2000 meter, professionals; Harrie Meyers (met de Italiaan Fernando Tommaselli)
- Tweede plaats: roeien: vier met stuurman; 2^e finale:

Hermanus Gerardus Brockman (stuurman), Coenraad Christiaan Hiebendaal, Gerhard 'Geert' Lotsy, Paulus Jan 'Paul' Lotsy, Johannes Hester Lambertus Terwogt.

- Tweede plaats: zeilen: 3-10 ton: Christoffel 'Chris' Hooijkaas, Hendricus Petrus Augustinus Johannes Smulders, Arie van der Velden.
- Tweede plaats: wielrennen; puntenkoers over 10 kilometer (baan), professionals; Mathieu Cordang.
- Tweede plaats: wielrennen; 50 km met gangmaking, professionals; Piet Dikkentman.
- Derde plaats: roeien: acht met stuurman; Hermanus Gerardus Brockman (stuurman), François Antoine Brandt, Johannes Wilhelmus Maria van Dijk, Roelof Klein, Ruurd Gerbens Leegstra, Walter Meyer Timmerman Thijssen, Walter Middelberg, Hendrik Karel Offerhaus, Henricus Tromp.
- Derde plaats: schieten: 50 m revolver team; Solko Johannes van den Bergh, Antoine Hubertus Maria 'Antoine' Bouwens, Dirk Boest Gips, Hendrik Sillem, Anthony Ahasuerus Hendrik Sweijs.
- Derde plaats: zwemmen: 200 m rugslag; Johannes Drost.

Conclusie

De hierboven genoemde olympische kampioenen kregen dus weliswaar geen gouden medailles, maar in het geval van Klein en Brandt wel een prachtig beeldje met de titel: '*La Chanson*'. Dankzij de kleindochter van Brandt heb ik foto's van dit beeldje gekregen. De beide wielrenners waren professional en die ontvingen dus een prijs in Franse Francs. Vermoedelijk was dit ook het geval bij de schutter Gerard Anne van den Bergh.

Slechts echte olympische historici weten dat tot en met de Olympische Spelen van 1900 geen gouden Olympische medailles bestonden. Bij de Spelen van de I^e Olympiade in Athene 1896 kregen de Olympische kampioenen geen gouden, maar een zilveren medaille; de nummers twee van ieder evenement ontvingen een bronzen medaille en de nummers drie kregen helemaal niets, behalve dan de herinneringsmedaille.

Het is daarom naar mijn mening dan ook noodzakelijk om ook de olympische kampioenen uit 1900, alsmede de beide 'gouden medaille'-winnaars in de olympische kunstcompetitie, hun welverdiende plaats te geven in de Nederlandse olympische geschiedschrijving en dus ook op de panelen in het Olympisch Stadion!

Een legende en drie vergeten kampioenen

Door Wilfred van Buuren

Xenia Stad-de Jong, Nettie Witziers-Timmer, Gerda van der Kade-Koudijs en Fanny Blankers-Koen, Londen 1948, atletiek 4 x 100 meter estafette

In de geschiedenis van de Nederlandse atletiek zijn de Olympische Spelen van 1948 een ongeëvenaard succes. Fanny Blankers-Koen wint drie gouden medailles op individuele loopnummers. En als klap op de vuurpijl is er op de laatste dag van het atletiektoernooi een vierde gouden medaille. Xenia Stad-de Jong, Nettie Witziers-Timmer, Gerda van der Kade-Koudijs en Fanny Blankers-Koen winnen het enige teamnummer voor atletes in Londen: de 4 x 100 meter estafette.

Vooraf geldt het Nederlandse kwartet als een belangrijke kandidaat voor de medailles. In 1946 veroveren de Nederlandse dames in Oslo de Europese titel op dit nummer. Dat gebeurt met bijna dezelfde ploeg als twee jaar later in Londen, alleen dan met Martha Adema in plaats van Xenia Stad. Enkele weken voor de Spelen verbetert het Nederlandse team bovendien het wereldrecord op de 4 x 100 yards. Bij die gelegenheid fungeert Gré de Jongh nog als startloopster. Die doet in Londen wel mee op de individuele sprintnummers, maar is niet zo goed in het wisselen en ontbreekt daarom in de uiteindelijke estafetteploeg. Coach Jan Blankers heeft meer vertrouwen in de wissel van Xenia Stad-de Jong met Nettie Witziers-Timmer en wijst hen als eerste twee loopsters aan.

De voorbereidingen op de Spelen van Londen waren al in de winter van 1947 begonnen. Dat is opmerkelijk, want terwijl in de meeste andere landen de wintertraining voor atleten beperkt blijft tot wat wekelijkse gymnastiekoefeningen, werkt de Nederlandse atletiekploeg onder leiding van Jan Blankers tweemaal per week aan haar conditie in de bossen van het Gooise natuureservaat bij Hilversum. Een trainingsstage, ook voor de vrouwelijke atleten, dat is uniek in die tijd. Blankers werkt volgens Scandinavische trainingmethoden met vooral veel tempowisselingen. Jan Blankers is ook in andere opzichten innovatief: hij schaft een draagbare weegschaal aan, zodat hij schommelingen in het gewicht van de atleten kan bijhouden. Dat is geen overbodige luxe in een tijd waarin het meeste voedsel in Nederland alleen op de bon verkrijgbaar is. Fanny en

haar ploeggenoten zweren bij een combinatie van levertraan, bruine bonen en Ovomaltine, een eiwitrijk voedingspreparaat. Bijzonder is dat de Nederlandse ploeg uit vier getrouwde vrouwen bestaat. Drie van hen - en niet alle vier zoals in veel publicaties wordt beweerd - zijn ook moeder. Gerda van der Kade-Koudijs zal immers pas een jaar na de Spelen van Londen haar eerste kind krijgen. Dat ze als gehuwde vrouwen en moeders aan topsport doen, komt mede door de steun van hun partners: alle vier zijn ze getrouwd met (oud-)sporters. Over Fanny Blankers-Koen is genoeg bekend, maar wie zijn de drie andere atletes?

Xenia Stad-de Jong (Semarang, 4 maart 1922) is een kleine, frêle atlete. In 1940 komt ze als achttienjarig meisje van Java naar Nederland. Ten tijde van de Spelen van Londen heeft ze al een turbulent leven achter de rug. Tijdens de Tweede Wereldoorlog is ze samen met haar vriend Mike Stad - ook een atleet - actief in het verzet tegen de Duitse bezetters. Mike Stad komt uiteindelijk in concentratiekamp Buchenwald terecht, maar overleeft de oorlog. Wanneer Jan Blankers in 1947 zijn selectie oproept voor wekelijkse trainingen, heeft Xenia Stad-de Jong nog weinig laten zien op de sprint. Maar Blankers heeft vertrouwen in de kleine atlete van het Haagse Celebes. Ze is explosief en daarom geschikt als startloopster.

Nettie Witziers-Timmer (1923- 2005) is lid van de Amsterdamse omni-vereniging Zeeburg. Daar blinkt ze uit in twee sporten tegelijk. In het handbal behaalt ze met haar ploeg meerdere Nederlandse titels en schopt ze het tot het Nederlandse team. In de atletiek is ze vooral goed als estafetteploegster. Met Zeeburg wordt ze ook vele keren kampioen van Nederland op de 4 x 100 en 10 x 100 meter estafette. Ze heeft een betrouwbare wissel in de vingers. Nettie is een vrolijke en sociale vrouw, een echte teamspeelster, maar ook bijzonder fanatiek. Als ze opgenomen wordt in de selectie voor Londen stopt ze noodgedwongen tijdelijk met handbal. Een eis van Jan Blankers en diens wil is wet.

Gerda van der Kade-Koudijs (Rotterdam, 29 oktober 1923) is een Nederlandse atlete van wereldklasse. In de jaren rond de Tweede Wereldoorlog blinkt ze uit op de sprint, de horden en bij het verspringen. Enkele voorbeelden: in 1942 staat ze eerste op de wereldjaarranglijst op de 200 meter en in 1947 eerste bij het versprin-

gen. In 1946 is ze bij de Europese Kampioenschappen niet alleen kampioen op de estafette, maar ook bij het verspringen. Bij de Olympische Spelen van 1948 is ze niet in topvorm. Toch wordt ze vierde bij het verspringen met slechts een halve centimeter te weinig voor brons. De Rotterdamse heeft de 'pech' in het tijdperk van Fanny Blankers-Koen te sporten, waardoor haar prestaties altijd overschaduwd zijn door die van Blankers-Koen.

Het had niet veel gescheeld of slotloopster Fanny Blankers-Koen had de series gemist. De 'Koningin van de Spelen' gaat kort voor de start nog even naar London City om inkopen te doen. Met haar aankoop, een nieuwe regenjas, holt ze van het metrostation naar Wembley, waar haar nerveuze teamgenotes al met de warming-up begonnen zijn. Met een rood hoofd van de inspanning is ze nog net op tijd terug. Het laconieke commentaar van Fanny: 'Maar het was een hele mooie regenjas.' Met deze actie maakt de vedette zich niet geliefd bij haar ploeggenotes. De vier Nederlandse sprintsters winnen vervolgens wel hun serie met overmacht, in de snelste tijd van alle ploegen.

Anderhalf uur na de gewonnen serie gaat Xenia Stad-de Jong opnieuw van start, nu in de finale. Ze loopt direct weg van Oostenrijk. Bij de wissel met Nettie Witziers-Timmers ligt Nederland enkele decimeters achter op Australië en Canada. Nettie Witziers-Timmer en Gerda van der Kade-Koudijs doen wat ze kunnen, maar kunnen niet voorkomen dat Australië uitloopt en ook de Engelse dames hen voorbijlopen. Het ziet er somber uit voor Nederland als slotloopster Fanny Blankers-Koen het stokje overneemt. De Amsterdamse wisselt voorzichtig en ligt in vierde positie op bijna vijf meter van de Australische koploopster Joyce King. Het schijnbaar onmogelijke gebeurt. De Amsterdamse overbrugt de afstand van enkele meters en komt als eerste over de finish: olympisch kampioen.

Zonder de onnavolgbare inhaalrace van Fanny Blankers-Koen hadden Xenia Stad-de Jong, Nettie Witziers-Timmer en Gerda van der Kade-Koudijs nooit kunnen delen in olympisch goud. Maar het ging om een teamprestatie. Hoewel? Na de overwinning ging alle aandacht naar één persoon: 'Queen of the Games' Fanny Blankers-Koen. 'Wij deelden natuurlijk in de vreugde, maar toch meer als decor', herinnert Gerda van der Kade-Koudijs zich later.

Xenia Stad-de Jong behaalt na Londen nog eenmaal succes. Ze wint op het EK van 1950 een zilveren medaille, opnieuw op de estafette. Midden jaren vijftig scheurt ze een achillespees en stopt ze met wedstrijd-sport. Ze blijft wel actief voor de sport: als atletiektrainster en door het houden van praatjes op scholen. Xenia, die na hertrouwen door het leven gaat als mevrouw Van Bijlevelt-de Jong, verdwijnt in de vergetelheid.

Ook Nettie Witziers-Timmer is onbekend bij het grote publiek. Na haar carrière in de topsport is ze bijna een kwart eeuw lang actief als trainster van meisjes en damesatleten bij vereniging Amstel en later AV '23. Ze is al zestig als ze nog steeds op doel staat als keepster van haar handbalteam, even fanatiek als altijd. Ze krijgt beenmergkanker en overlijdt in 2005 op eenentachtigjarige leeftijd.

Gerda van der Kade-Koudijs stopt in 1953 met haar atletiekloopbaan, na de geboorte van haar tweede dochter. De Rotterdamse volgt haar man Kees van der Kade, die als psycholoog een baan in Drachten krijgt en verhuist naar het noorden des lands. Zelf werkt ze als lerares lichamelijke opvoeding. Gerda Koudijs wordt af en toe aan de vergetelheid ontrukkt, bijvoorbeeld in 1999 als ze een plaats krijgt in *De top 500*, een boek met de beste Nederlandse sporters van de twintigste eeuw. Het overgrote deel van de Nederlanders heeft nooit van haar gehoord.

Het contrast in bekendheid van de vier ploegenotes had bijna niet groter kunnen zijn: één legende en drie vergeten kampioenen.

Bronnen

Archief

Atletendossier Nettie Timmer, Archief Stichting Atletiek Erfgoed, Papendal

Interview

Ongepubliceerd gesprek W. van Buuren met F. Blankers-Koen, Hoofddorp 22 november 1995. Cassetband in Collectie Van Buuren, Amsterdam.

Literatuur

Berge, A. van den, *Rotterdam Atletiek 85 jaar* (Rotterdam 2004).

Blankers, J. en A. van Leeuwen, *Fanny. De geschiedenis van 4 gouden medailles* ('s-Graveland, z.j. [1949]).

Bosmans, J., *Voordat het gras verdwenen is. De geschiedenis van het handbal in Nederland* (Zaltbommel 1986).

Bijkerk, A. Th., *Olympisch Oranje van Athene 1896 tot en met Beijing 2008. Een compleet historisch overzicht van Nederlandse deelname aan de Olympische Spelen* (Baarn 2008).

Bijkerk, T., 'Fanny Blankers-Koen: A Biography', *Journal of Olympic History* 12-2 (May 2004), 56-60.

Jungmann, B. (red.), *De sportcanon* (Amsterdam 2011).

Heere, A. *Van Spoorsingel tot Langepad. Honderd jaar atletiek in Rotterdam. De geschiedenis van de Pro Patria-ALO-Combinatie* (Rotterdam 1995).

Heere, A. en B. Kappenburg, *1870-2000, 130 jaar atletiek in Nederland* (Nieuwegein 2000).

Kooman, K., *Een koningin met mannenbenen. Fanny Blankers-Koen, atlete van de eeuw* (Amsterdam/Antwerpen 2003).

Peereboom, K., *Olympisch logboek 1948* (Amsterdam 1948).

Verkamman, M., e.a. (red.), *Sporteeuw. 100 jaar Nederlandse topsport* (Amsterdam/Antwerpen 2000).

Vries, J. de, 'Viervoudige triomf van Fanny', *de Volkskrant* (9 augustus 1948), in: A. van den Boogaard (samenst.), *De 141*

beste Nederlandse en Vlaamse sportverhalen van 1945 tot nu (Amsterdam 2007) 53-54.

Witkamp, A. en L. van de Ruit (eindred.), *De Top 500. De beste Nederlandse sporters van de eeuw* (Maarssen 1999).

Wijker, P., 'Voor het voetlicht', *De Vriendenband. Vrienden van de KNAU* 5 (oktober 2009) 31-34. Over Xenia van Bijleveld-de Jong.

Websites

Heijmans, J., 'Nederlands goud (30)', www.sportgeschiedenis.nl/2007/07/23/nederlands-goud-30.aspx

http://nl.wikipedia.org/wiki/Gerda_van_der_Kade-Koudijs

http://nl.wikipedia.org/wiki/Nettie_Witziers-Timmer

http://nl.wikipedia.org/wiki/Xenia_Stad-de_Jong

Dit is een voorpublicatie uit: *Hollands Goud. Alle olympische kampioenen*

Redactie: Wilfred van Buuren

Uitgeverij Meulenhoff

Uitgave in samenwerking met Stichting de Sportwereld

Circa: 368 pagina's

ISBN 978 90 290 8842 8

Prijs: circa € 19,95

Verschijnt april 2012

Ook verkrijgbaar als e-book

Nederlanders ontdooien als het vriest

Door Max Dohle

Nederlanders schaatsen graag en veel. Als er betrouwbaar natuurijs is, bevinden zich in het vrije weekend drie miljoen Nederlanders op het ijs. Verspreid over het land zijn er overal kunstijsbanen en elke dorp heeft een natuurijsbaan. Schaatsen is populair en maakt ook deel uit van het imago van Nederland als land van water, molens, tulpen en fietsen. Hoe is dat imago tot stand gekomen en waarom is schaatsen zo populair in Nederland?

In de Lage Landen

Schaatsen op ijzeren schenkels begint in de dertiende eeuw in de Lage Landen: Holland en Vlaanderen. De oudste schaatsen zijn gevonden in Holland, het laag gelegen deel aan de westkust van Nederland. Ze dateren uit 1225 en zijn gevonden in Dordrecht. De oudste afbeelding van een schaatser vinden we als marge-illustratie op het kalenderblad februari in een psalter uit Vlaanderen uit 1325, nu bewaard in Oxford. In de middeleeuwen is schaatsen alleen weggelegd voor de elite.

Schaatsen wordt pas echte volkssport in de Gouden Eeuw waarin de Nederlandse handel, kunst en wetenschap topposities in de wereld innamen. Ook in Vlaanderen was schaatsen in die eeuw en later even populair als in Nederland. Op diverse schilderijen van Pieter Brueghel zien we al ijsvelden vol schaatsers en kolvers. Als de Schelde dichtgevroren was, zag de rivier zwart van de schaatsenrijders. In Vlaanderen is de populariteit van het schaatsen echter nagenoeg verdwenen. Vlaanderen is voor het schaatsen afhankelijker van strenge vorst dan Nederland. Rivieren bevriezen immers veel trager dan stilstaand water in kanalen.

Die strenge vorst was er wel gedurende de Kleine IJstijd die duurde van ongeveer 1450 tot 1850. In de Kleine IJstijd waren de winters significant strenger en langer dan tegenwoordig. Vooral de winter van 1740 was vermaard: dertien weken strenge vorst. Voor onze begrippen waren de winters zeer streng. Mensen stierven van de kou of door verhogering. Het ijs dat na de vorst ging kruien beschadigde de dijken. En ondanks al deze tegenslagen gingen ook duizenden mensen het ijs op. Nederlanders ontdooien als het vriest. Zelfs de stijfste calvinist werd levensgenieter. En de katholieken vierden carnaval op het ijs. Het ijs was regelmatig een grote kermis, waar bijna alles was

toegestaan wat op de wal niet mocht: gokken, hoeren en van de drank kon menig rijder niet meer op zijn benen staan.

Fenskating

In de Kleine IJstijd lag ook de Thames regelmatig dicht. Er waren *frost fairs* en mensen schaatsten op de rivier. De Nederlanders brachten aan het einde van de zeventiende eeuw het schaatsen naar Engeland. De eerste die erover schreef was Samuel Pypes in 1662. "...over to the Parke (where I first in my life, it being great frost, did see people sliding with their skateats which is a very pretty art)...". Maar vooral in het Fendistrict werd schaatsen even populair als in Holland. In de tweede helft van de Kleine IJstijd verplaatste het schaatsen zich van Holland naar het Fen District, een voormalige moerasdelta die in opdracht van Karel I van Engeland is drooggemalen door de Nederlander Cornelis Vermuyden. Om de afwatering mogelijk te maken is een uitgebreid systeem van sloten kanalen aangelegd, met ongekende mogelijkheden tot schaatsen. De Hollandse arbeiders namen hun schaatsen mee naar de Fens, om bij vorst, als het werk

stil lag te genieten van het ijs. De Engelse inwoners leerden het schaatsen van de Nederlanders. Schaatsen werd razend populair in de Fens. In de tweede helft van de 19^e eeuw beleefde het Fenschaatsen een hoogtepunt. De snelste schaatsers ter wereld kwamen uit de Fens. De beschikbaarheid van lange rechte stukken ijs zoals in Holland en het Fendistrict biedt een van de beste verklaringen voor de populariteit van schaatsen.

Holland Mania

Op het hoogtepunt van het Fenskating ontstond in de Verenigde Staten een curieuze stroming. De directe aanleiding was de viering van het honderdjarige bestaan van de VS. Nogal wat Amerikanen beweerden dat niet Engeland maar de Nederlandse Republiek de moeder van Amerika was. De Amerikanen noemden Nederland liefkozend Holland, hoewel Holland slechts een deel van het land is. Amerikaanse kunstenaars reisden naar Volendam, Edam, Zeeland om er de laatste overblijfselen van een voorbijgevoerde wereld te schilderen. Amerikaanse toeristen wilden weten waar Hans Brinker had gewoond. Ze moesten goed zoeken om de stereotypen te vinden. De pannenkoeken, molens, klompen, schaatsen, klederdracht waren namelijk vooral te vinden in Amerika zelf: in de kinderboeken. Mary Mapes Dodge schreef *Hans Brinker of de zilveren schaatsen*, hoewel ze nooit in Nederland was geweest. Hans Brinker ging op schaatsen door Noord- en Zuid-Holland op zoek naar een dokter om zijn vader te behandelen. Vooral het aansprekende verhaal van de zoon van de Haarlemse sluiswachter die zijn vinger in de dijk stopt om een overstromingsramp te voorkomen, spreekt wereldwijd tot de verbeelding, van Japan, Siberië tot in Zuid-Afrika. Iedereen kent Hans Brinker.

Deze periode uit de Amerikaanse geschiedenis is bekend geworden onder de naam Holland Mania. Het waren de Amerikanen die het imago van Nederland geschapen hebben en Nederland vaart er nog steeds wel bij. Jaarlijks komen er honderdduizenden buitenlanders op zoek naar bollen, klompen, molens en klederdracht. In een beperkt aantal dorpen worden ze op hun wenken bediend. Veel Nederlanders vinden het imago echter oubollig, het enige aspect dat zij serieus nemen is het schaatsen. Het is de nationale volkssport en we ontleen er ook een deel van onze identiteit aan. Zoals ook aan onze strijd tegen het water.

Luctor et emergo: ik worstel en kom boven

Nederland heeft de strijd tegen het water voor een groot deel aan zichzelf te danken. De Nederlanders hebben de veenpakketten lek gestoken en ontgonnen. Om het water af te voeren was een uitgebreid stelsel

van sloten, kanalen en ringvaarten noodzakelijk. Om droge voeten te houden wordt Nederland via deze waterlopen regelmatig leeggepompt en tegelijkertijd slaan we in meren enorme voorraden zoet water op. De grond begon echter in te klinken, zelfs tot onder het grondwater. Een deel van Nederland ligt nu onder de zeespiegel: als de zee er vrij spel zou hebben zouden veel polders in mum van tijd onderlopen. Daarom is er naast de duinen veertien duizend kilometer dijk om ons te beschermen tegen het water uit de zee en uit de grote rivieren. De grote rivieren bevriezen niet snel, maar de sloten, kanalen, meren en vaarten liggen regelmatig dicht. Over deze bevroren waterlopen en watervoorraden kan de Nederlander in afstand diverse malen de wereld rond schaatsen. Menig historicus ziet schaatsen als de ultieme overwinning op de strijd tegen het water. Maar is dat ook waar? Waarschijnlijk loopt elke poging om een alomvattend antwoord op de vraag te formuleren op een mislukking uit.

Het probleem met dergelijke wetenschappelijke verklaringen is dat als we een schaatser zelf zouden vragen waarom hij schaatst, we niet op een dergelijk antwoord hoeven te rekenen. Op het bewuste niveau zullen deze argumenten dus niet opgaan. Wat er op het onderbewuste niveau speelt, laat ik graag aan specialisten over. Ik heb persoonlijk moeite met deze verklarende theorie. Hij raakt me niet als schaatser. En dat geldt voor veel schaatsers.

Waarom schaatsen we?

Het eerste antwoord op de vraag is al impliciet gegeven: we schaatsen omdat het kan. Dat is niet alleen zo in Nederland, maar dus ook in het Fendistrict of in Londen op de Thames in de achttiende eeuw. In Noorwegen en Rusland is schaatsen ook bijzonder populair geweest. In de eerste helft van de vorige eeuw waren de Noren altijd twee klassen beter op schaatsen dan de Hollanders. Het probleem in Scandinavië en Rusland is echter dat er vaak een dik pak sneeuw op het ijs ligt. In Nederland is het ijs bijna altijd sneeuwvrij: in onze ijswinters voert de oostenwind vanuit Siberië een droge transportkou naar Nederland. Het sneeuwt zelden als het vriest. En dat is een voorwaarde om lange afstanden te kunnen rijden. Nederlander zijn verzot op afstandschaatsen. De geografie en het klimaat zijn ideaal in Nederland. Maar onze strijd tegen het water, de geografie die daaruit voortkomt en het klimaat zijn echter niet zozeer de reden waarom we schaatsen, maar ze vormen de voorwaarde waaronder schaatsen mogelijk is. De strijd tegen het water is iets wat aan de meeste Nederlanders vrijwel voorbijgaat.

We gaan net als vele andere wereldburgers gewoon naar kantoor, de winkel, de fabriek waar we ons brood verdienen. De kennis van de gemiddelde Nederlander over onze dagelijkse 'strijd' tegen het water is gering. Die strijd wordt feitelijk ook in stilte gevoerd door waterschappen. Met grote tegenzin betalen Nederlanders elk jaar belasting aan de waterschappen en de opkomst bij de verkiezingen van de waterschapsbesturen is ongeveer 20%. En dat terwijl het om een van de oudste vormen van democratie in West-Europa gaat. Waterschappen bestaan vanaf de twaalfde eeuw en behoren tot de oudste nog bestaande democratische organen in Europa. Graven van Holland, burgers en boeren waren gedwongen om in waterschappen samen de strijd tegen het water aan te gaan. Een ingreep in het watersysteem kon immers grote gevolgen hebben voor de burenen. Maar dat de strijd tegen het water in Nederland echt leeft, dat mag je niet zeggen. Het biedt dus geen afdoende antwoord op de vraag waarom we schaatsen.

De wedstrijdschaatser

In de eerder genoemde strenge winter van 1740 vinden de eerste in de literatuur beschreven schaatswedstrijden plaats. De rijders rijden op rechte banen van ongeveer 150 meter, wie het eerst aankomt, gaat

door naar de volgende ronde. De kroegbazen organiseerden deze wedstrijden, en met succes, want duizenden toeschouwers kwamen op deze spektakels af. Ook in deze winter proberen Friese schaatsers op één dag alle elf Friese steden aan te doen op de schaats. Als bewijs van hun tocht vragen ze in de plaatselijke kroeg een handtekening. Beide tradities bestaan nog. De moderne wedstrijdschaatsers rijden op ovale banen rondjes van 400 meter lengte. De ovaal is een Noorse vinding die de schaatser in staat stelt een bocht te schaatsen. Juist in de bocht bouwt de rijder zijn snelheid op.

Aan de top valt veel geld te verdienen met schaatsen. De eerste schaatsmiljonair was Rintje Ritsma in de jaren 90. Ook diverse Amerikaanse speedskaters laten zich door Nederlandse bedrijven sponsoren. Dat wil overigens niet zeggen dat jonge talentvolle schaatsers doelbewust nastreven rijk te worden met schaatsen. Ook met het winnen van wedstrijden zijn ze niet dagelijks bezig. Uit onderzoek naar hun motivatie blijkt dat naast sociale factoren - de vriendschappelijke omgang met andere schaatsers - de motivatie vooral komt uit het steeds maar weer verbeteren van de techniek. Schaatsen is immers een technisch zeer ingewikkelde sport die je pas na vier seizoenen goed onder de knie hebt. "Ik wil ooit nog een keer een perfecte bocht

schaatsen," zei een van die jonge schaatsers als tekenend voorbeeld voor de motivatie om dag in dag uit op het ijs te staan. De volledige beheersing van de techniek dus, voor zover dat bij schaatsen ooit bereikbaar is.

De recreant

Ook onder de recreanten zijn er schaatsers die zoveel mogelijk kilometers willen halen, zomers op de fiets in de winter op de schaats. Technisch gesproken onvergelykbare sporten. Schaatsen is veel ingewikkelder dan fietsen en dat is wellicht de reden dat schaatsers wel fietsen, maar dat wielrenners zelden gaan schaatsen. Het hoogtepunt van de schaatswinter voor de gedreven recreant is de al eerder beschreven Elfstedentocht. Een monsterrit van 200 kilometer, alleen opengesteld voor leden. Op deze tocht die in de vorige eeuw slechts vijftien keer is verreden rijden de schaatsers langs alle Friese steden. De tocht bestaat uit een wedstrijd en een toertocht. De winnaars van de wedstrijden zijn beslist de grootste sporthelden van Nederland. Iedereen kent de namen en gezichten van de na-oorlogse winnaars. De 16.000 toerrijders zijn helden voor een dag als ze door honderdduizenden worden aangemoedigd langs het ijs. Ook kroonprins Willem-Alexander voltooide deze tocht in 1986. Omdat dat feit afbreuk doet aan de heldenstatus van de andere rijders, willen zij nog wel eens beweren dat de prins slechts de helft van de tocht heeft gereden. Maar wie getraind heeft en vroeg mag starten, kan de tocht zeker binnen vijftien uur volbrengen. Zelfs een prins.

Waarom rijdt de recreant?

De meeste recreanten vinden een afstand van 30 kilometer meer dan voldoende. Als er acht centimeter ijs is, zijn er op veel plaatsen in ons land tochten voor recreanten. De schaatser komt op plaatsen waar hij anders niet komt of niet kan komen. Prachtige, stille natuurgebieden waar je alleen het zoeven van je schaatsen hoort. De natuur is volkomen verstild. Het rijp op de bomen en struiken tovert Nederland om in een kerstlandschap. Veel schaatsers zoek de stilte op, anderen juist de drukte. Hoewel Nederland al een vrij egalitaire samenleving is, vallen de standsverschillen op het ijs volledig weg. Het ijs doet de Nederlander niet alleen ontgooien, maar smeedt er ook een eenheid van. Contact leggen met onbekenden is nergens eenvoudiger dan op de schaats. Mensen zijn erg behulpzaam en menig schaatser vond de liefde van zijn leven op het ijs. In tijden die nog niet zo heel lang achter ons liggen, was het een morele plicht voor een heer om een dame alleen onderweg 'op te leggen'. Dat wil zeggen dat de heer voorop rijdt en de dame uit de wind houdt. Zij legt

daarbij haar rechterhand in een van de handen die de heer op zijn rug houdt. Zo reden ze samen een eind op. Zo galant zijn de Nederlanders nu niet meer. En trouwens de dames weten zich tegenwoordig heel goed te redden op het ijs.

Waarom rijdt ik?

In dit artikel is vanuit verschillende perspectieven naar de motivatie van het schaatsen gekeken: ruimtelijk (de geografische mogelijkheid), economisch (geld), sociaal (de sfeer), natuurlijk (het verstilde landschap). Dan blijven er ook nog persoonlijke perspectieven over: ofwel de vraag 'waarom schaats ik?' Ik schaats omdat ik dan bijna vlieg. Je bent op de schaats nog maar met 1,1 millimeter ijzer verbonden aan de aarde. Je geeft met je linkerbeen een kleine afzet en de rechterschaats zoeft een al paar meter weg over het spiegelgladde oppervlak. Topschaatsers zijn in staat om een snelheid van 60 kilometer te bereiken op het ijs, recreanten de helft. Schaatsen is een vorm van zweven, het is vliegen zonder vleugels. Schaatsen maakt de mens vrij.

Dit artikel verschijnt ook in het Engelstalige jaarboek "The Low Countries. Arts and Society in Flanders and the Netherlands" 2012

Mulier seminar Perspectives on Sports History

Door Fons Kemper

De in kringen van sporthistorici hoog aangeschreven John Nauright was op 17 februari te gast op een seminar georganiseerd door het Mulier Instituut in Utrecht. MI-directeur Koen Breedveld benadrukte in zijn openingswoord voor een keur van Vlaamse en Nederlandse beoefenaren van de sportgeschiedenis, de noodzaak om dit vakgebied het stadium van de kinderschoenen te laten ontstijgen.

Nauright liet in een erudiet betoog zien hoe de verhouding tussen sport en ras in Zuid-Afrika door de apartheid 'gekleurd' werd. Ruud Stokvis en Maarten van Bottenburg verzorgden de Nederlandse inbreng op dit seminar.

John Nauright

John Nauright noemt zich zelf graag een global scientist. Niet ten onrechte. Hij verdiende zijn wetenschappelijke sporen onder meer in Canada, Australië, Denemarken, Zuid-Afrika, Barbados, Engeland en Schotland. De George Mason University (USA) is zijn huidige thuisbasis waar hij hoogleraar en directeur is van de Academy of International Sport. Samen met Steve Pope stond hij aan de basis van de Routledge Companion to Sports History (2011). Hét standaardwerk op dit terrein.

Het vertrekpunt van John Naurights lezing is zijn verwondering over het ontbreken van serieuze aandacht voor het lichaam in historische en sociaalwetenschappelijk onderzoek naar sport. Dat is merkwaardig omdat sport bij uitstek een activiteit is waarbij fysiek-lichamelijke eigenschappen er toe doen. Het lichaam als drager van identiteit staat centraal in de casus die Nauright presenteerde over de relatie tussen sport en ras in Zuid-Afrika. Sport biedt een bijna perfect voorbeeld hoe ras en raciale verhoudingen 'belichaamd' kunnen worden. Het uitsluiten van zwarte sportlichamen is de ultieme poging van het apartheidregime om 'non-whites' te beletten hun sportieve vermogen te gebruiken in economisch, sociaal en cultureel opzicht.

Tijdens de apartheid was het 'blacks' fysiek verboden zich te mengen met 'white people'. Op tal van terrei-

nen, waaronder de sport. Zoals nu de kans op gewelddadigheden bepaalt of supporters van uit- en thuisspelende clubs fysiek gescheiden worden, was in Zuid-Afrika ras of kleur het criterium voor wie aan deze of gene zijde van de hekken moest plaatsnemen. Zwarten konden niet uitkomen in vertegenwoordigende teams waardoor de kans dat een van hen zou kunnen uitgroeien tot een sportheld voor Zuid-Afrika, nihil was. Apartheid was er op gericht om zwarte lichamen zoveel mogelijk uit beeld te houden. De sporten die in hoog aanzien stonden en beoefend konden worden, waren de 'moderne' door blanke beoefende sporten. Die werden 'onderwezen' op internaten en scholen als een essentieel onderdeel van de blanke opvoeding en als uitdrukking van een superieure status. Er werden tal van verschillen aangevoerd - psychologische en fysiologische - om het weren zwarte sporters te rechtvaardigen. Een donkere huid staat gelijk aan een deficit op moreel, sociaal, economisch maar ook sportief gebied. De apartheid beschouwde zwarte lichamen als een inferieure categorie - all brawn and no brains - en niet geschikt om met blanken samen te sporten. Nauright illustreert dit met talloze - schrijnende - citaten ontleend aan artikelen, interviews en commentaren uit die periode.

Als onder invloed van de vele boycotts aan het eind van de jaren tachtig schoorvoetend de multiraciale sport

wordt ingevoerd, lijkt het tij te keren. Maar een niet gesegregeerde sport is zeker geen garantie voor een multiraciale samenleving. De ervaringen van sportmensen in de USA en Engeland laten dat ook zien. Wettelijke uitsluitingsprocessen worden dan vervangen door veel subtielere sociale processen die anderen buiten de deur kunnen houden. In de keuze voor sport wordt dat zichtbaar. De blanken omarmen cricket en rugby terwijl de zwarten voetbal koesteren. Ondanks de grote politieke en media inspanningen om met de 2010 FIFA World Cup een multiraciaal beeld van de samenleving te schetsen, kwam de meest fanatieke steun voor het Zuid-Afrikaanse voetbalteam – Bafana Bafana ('onze jongens' in Zulutaal) – overwegend van de zwarte bevolking.

Ruud Stokvis

Ruud Stokvis concentreerde zich in zijn inleiding op de verschillende wijzen van beoefenen van de sportgeschiedenis. In Nederland bloeien er vele bloemen op het veld van de sportgeschiedenis. In de eerder aangehaalde Routledge Companion wordt bij monde van Peter N. Stearns echter vooral de academische beoefening geprezen en gepromoot. Daarmee wordt volgens Stokvis de ambitie van het vak tekort gedaan.

Hij stelt dat het vruchtbaarder is om vanuit het brede concept 'sportwereld' te denken. De intentie daarbij is om op de eerste plaats de sportwereld zelf beter te begrijpen door te kijken naar relevante ontwikkelingen in de omringende samenleving (van buiten naar binnen werken). In het concept van Stearns c.s. wordt sportgeschiedenis als academische discipline vooral ingezet om de samenleving te begrijpen (van binnen naar buiten). Deze tendens leidt er toe dat de onderzoeksthema's uit de sportgeschiedenis wel haast gekopieerd lijken uit algemene inleidingen over sport (vgl. Coakley, 2006). Het eigene van sport en de sportgeschiedenis komt daardoor in het academische werk onvoldoende aan bod.

Stokvis ziet de volgende vier thema's als onderscheidend voor de studie van sportgeschiedenis.

- a) Hoe verklaren wij dat er zoveel verschillende sporten zijn? Sporten hebben vaak alle een heel eigen geschiedenis, zowel qua culturele uitingsvorm als geografische oorsprong.
- b) Het is opvallend hoe rijk sport is aan geïnstitutionaliseerde vormen zoals wedstrijden, toernooien en competities. Op basis van gestandaardiseerde regels

en gestuurd door een netwerk van nationale en internationale organisaties. Waar berusten de verschillen, de groei en macht van deze sportorganisaties op?

- c) Een derde terrein is de studie van de sport- en spelvormen zelf. Hoe veranderen regels onder invloed van maatschappelijke factoren als verruwing (spelers en publiek) en mediawensen (tijdsduur en attractiviteit)? Hierbij is terug te grijpen op bijvoorbeeld de civilisatie theorie van Elias.
- d) Aansluitend bij het vorige thema is er specifieke aandacht nodig voor de relatie tussen de sportwereld en de ontwikkelingen in de media. Onder invloed van commercialisering en de groeiende machtspositie van media worden lokale en nationale overheden steeds vaker buiten spel gezet.

Ten slotte breekt Stokvis een lans voor de niet-academische beoefening van de sportgeschiedenis ('fans with a typewriter' en 'antiquarians'). Vooral bij de schrijvers van jubileumboeken staan sporthistorici in het krijt. Hun bijdragen aan de sportgeschiedenis – hoewel van wisselende kwaliteit – mogen zeker niet onderschat worden.

Discussie

Opgemerkt wordt dat het in de beschreven relaties tussen sport en apartheid voornamelijk over sportende mannen en masculiene aspecten van sport gaat. Nauright bevestigt dat over de rol van vrouwen weinig is geschreven. Er is sowieso over sportbeoefening door vrouwen in Zuid-Afrika weinig bekend.

De vergelijking tussen Zuid-Afrika en Nederlands-Indië laat voor onze kolonie een veel minder gesegregeerde sport zien. Hoewel aan apartheid een Hollands tintje zit, is het lastig aan te geven waardoor er in beide landen zulke verschillende wegen met de sport zijn ingeslagen.

Nauright benadrukt in de discussie nog eens hoe belangrijk het is om het aspect lichamelijke te betrekken in studies over sport. Sport is een van de meest zichtbare manieren om naar onszelf en de omringende samenleving te kijken.

Stokvis erkent in zijn inleiding de twee benaderingen van het object van sportgeschiedenis wat gechargeerd te hebben neergezet. Natuurlijk is het mogelijk om beide invalshoeken vruchtbaar te combineren. Nauright vindt het belangrijk dat ook 'algemene' histo-

rici zich met sport bezighouden. Dat biedt mogelijkheden om te reflecteren op je eigen studiegebied en nieuwe inzichten te gebruiken.

In de discussie wordt vervolgens aandacht besteed aan het (museale) erfgoed en legacy van de sport. Voor het populariseren van sportgeschiedenis (denk aan lesbrieven) is een toegankelijk erfgoed onmisbaar. Rondom de Olympische Spelen wordt aan legacy steeds meer aandacht besteed. Sportieve doelstellingen worden via legacy verbonden met maatschappelijke opbrengsten.

De stand van de sportgeschiedenis in Nederland werd uitgebreid besproken. De universitaire inbedding of eigenlijk het ontbreken ervan, was velen een doorn in het oog. Een bijzondere leerstoel op dit gebied is al ruim drie jaar vacant. Wat Nauright de uitspraak ontlokte dat alleen al aan de George Mason universiteit er meer hoogleraren op dit gebied zijn dan in heel Nederland.

Discussieleider Maarten van Bottenburg vatte de opbrengst van het seminar in vier lessen samen.

- Sportgeschiedenis is altijd meer dan het verzamelen van uitslagen, memorabele feiten of biografieën. Er dient achter die feitelijke werkelijkheid gekeken te worden om de maatschappelijke betekenis te kunnen duiden.
- Kwaliteit van sportstudies in andere disciplines kan versterkt worden door er een historische component aan te verbinden.
- Betrek theoretische aspecten van buiten het vakgebied (bijvoorbeeld configuratie en civilisatie-theorie) om tot een verrijking van het eigen werk te komen.
- Een goede sporthistoricus weet kennis van feiten, ontwikkelingen en anekdotes op een aanstekelijke wijze te verbinden met wetenschappelijke inzichten.

Deze laatste les was vooral bedoeld als een compliment aan de beide inleiders.

Zie voor een uitgebreide beschouwing over sport en apartheid:

Nauright, J. (2010). *Long run to freedom: sport, culture and identities in South Africa*. Morgantown: Fitness Information Technology Press.

Publicaties

Wilfred van Buuren

Biografie

Barkman, Bas, *Rinus Michels, De Buitenspelers*, Rotterdam, 2011, 512p., ill., reg. De grote vier, dl. 2, € 69.

Bergsma, Jacob, Joop Holthausen en Peter Ouwerkerk, *Joop Zoetemelk. Een open boek*, Veen, Amsterdam [etc., 2011]. 383 p., ill., lit.opg., reg. € 49,95.

Hees, Carel van, e.a., *Cor Eversteijn. Bokser, herenkapper, 1949-1983*, Post Editions, Rotterdam, 2011. 335 p., ill. € 27,50.

Jansma, Kees, *Kees, De Buitenspelers*, Rotterdam, 2011, 325 p., reg. € 19,95.

Kuipers, John, *Jan Timman. De geest van het spel*, New in Chess, [Alkmaar], 2011. 255 p., ill., lit.opg., reg. € 22,95.

Lloyd-Williams, Andy, *Robin van Persie. The Biography*, John Blake Publishing, Londen, 2011. 288 p., ill. € 23,95.

Nieuwenhof, Frans van den, *Onze Willy. Voor altijd Mister PSV*, Voetbal International, Gouda, 011, 351 p., [64] p.pl., ill., lit.opg., reg. € 19,95. Biografie van Willy van der Kuijlen.

Olde Kalter, Jens, *De Kickbokser. Ernesto Hoost Mister Perfect van de vechtsport*, Prometheus, Amsterdam, 2011. 272 p., ill. € 19,95.

Atletiek

Dijkstra, Elske (hoofdred.), *25 jaar 4 mijl van Groningen, 1987-2011*, Stichting Atletiekevenementen Groningen, [Groningen], 2011. 112 p., ill., lit.opg.

Dammen

Haijntink, John e.a. (red.), *100 jaar op 100 velden. Een eeuw dammen in Nederland*, [Koninklijke Nederlandse Dambond, Veenendaal, 2011], 223 p., ill.

Hockey

Keverling Buisman, Frank (hoofdred.), Matthijs Buddingh' e.a. (red.), *100 jaar Arnhemsche Hockeyclub, 1911-2011*, Arnhemsche Hockeyclub, Velp, 2011, 133 p.,

ill., lit.opg., reg.

Honkbal

Kolsloot, Maarten en Wesley Meijer, *Honkbalgoud. Hoe Nederland de wereld veroverde en honkbalgeschiedenis schreef*, Kolsloot Publishing, Hooglanderveen, 2011. 243 p., [32] p.pl., ill., lit.opg. € 14,95.

Kegelen

Bruijn, René e.a. (red.), *100 jaar Kegelbond in Breda, 1911-2011*, West-Brabantse Kegelbond "De Kring", z.p. [Rijsbergen], 2011. 88 p., ill., lit.opg.

Schaatsen

Blauw, Wiebe, *Evert Lautenbach en het schoonrijden in Nederland*, Landelijke Vereniging van Schoonrijders, Amsterdam, 2011, 96 p., ill.

Couwenhoven, Ron, *Een halve eeuw Jaap Eden Kunstijsbaan 1961-2011*, Stichting IJscap Jaap Eden, Amsterdam, [2011], 112 p., ill. € 19,90.

Mulder, Niko en Jos Pronk, *Acht eeuwen schaatsen in en om Amsterdam*, De Poolster, z.p., 2011, 158 p., ill., lit.opg.

Postma, Reinder H., Yvonne te Nijenhuis, *100 jaar 'Ijsclub Oudwoude e.o.'*, Postma, Oudwoude, 2011. 160 p., ill. € 16.

Snoep, Huub, *50 jaar kunstijs. Nederland groeit uit tot sterkste schaatsland van de wereld. Van Ard Schenk tot Sven Kramer; van Stien Kaiser tot Ireen Wüst*, Spaar en Hout, Haarlem, 2011, 192 p., ill.

Schaken

Vos, Egbert, *Op een haar na eeuwig schaak... . Geschiedenis Schaakclub Haren, 1915-2010*, Schaakclub Haren, Haren, 2011. 267 p., ill.

Sportvliegen

Reitsma, H.J., *Meer poten! Herinneringen aan drie decennia luchtvaartsport*, Reitsma, z.p., 2011, VI, 114 p., ill., krt, lit.opg.

Voetbal

Donker, Martin e.a. (eindred.), *40 jaar FC Groningen en de historie van GVAV, De Buitenspelers*, Rotterdam, z.j. [2011], 454, [152] p., ill., lit.opg., De eredivisie bibliotheek dl. 3.

Watersport

Apeldoorn, Frim e.a. (red.), *Viking. Vijf jaar verder. Lustrumboekje 2006-2011*, URV Viking, Utrecht, z.j. [2011], 56 p., ill.

Bänffer, Jules, *Zelhelden. 20 iconen uit de zeilsport, Hollandia*, Haarlem, 2012. 150 p., ill. € 24,95.

Berge, John ten e.a. (red.), Tjerk Gualthérie van Weezel e.a. (int.), *Holland Beker, 1886-2011*, [Holland-Beker-Wedstrijd-Vereeniging, Maarssen, 2011], [92] p., [4] vouwbl., ill., tekst in Nederlands en Engels.

Blom, Gosse e.a., m.m.v. Rinske Bosma, *Troch de Wyn, 1886-1966. De historische rijkdom van het skûtsje*, PENN.nl, Leeuwarden, 2011, 576 p., ill., reg., € 49.

Wielrennen

Kort, Léon de, Vincent Luyendijk en Hans-Jörgen Nicolai, *Het grote wielerklassiekerboek. Boordevol heldenverhalen, spectaculaire foto's, feiten, weetjes en quizvragen*, Nieuw Amsterdam, [Amsterdam], 2012. 315 p., ill. € 19,95.

Onderzoek, trendanalyses

Driel, Mels van, *Sport & seks. Het spel en de knickers*, De Arbeiderspers, Amsterdam [etc.], 2011, 332 p., ill., lit.opg., reg. € 24,95.

Elling, Agnes, e.a., *Seksuele diversiteit in de sport. Sportdeelname en acceptatie*, Mulier Instituut, Utrecht, 2011. 94, [3] p, tab., lit.opg. € 15,90.

Veldhoven, Nicolette van, e.a. (red.), *Sport, haar lectoren en kenniskringen. Sportonderzoek op het HBO*, daM uitgeverij, Deventer, 2011, 152 p., ill., lit.opg.

Verweel, Paul en Marlies Wolterbeek (red.), *De alledaagse kracht van sport*, SWP, Amsterdam, 2011, 124 p., ill., lit.opg. € 15,90.

Artikelen en hoofdstukken in boeken

Boogert, Rudy, 'Van drie regels naar een hele pagina. Een schets van de ontwikkeling van de Zeeuwse sportjournalistiek', in: *Nehalennia*, thema Sport in Zeeland

173 (najaar 2011), pp 10-19.

Horn, Nico van, 'Bronnen voor Zeeuwse sportgeschiedenis', in: *Nehalennia*, thema Sport in Zeeland 173 (najaar 2011), pp 3-9.

De Tier, Veronique en Johan Taeldeman, 'Van sliklap tot zijante. Vlaamse en Zeeuwse namen voor de fiets en zijn onderdelen', in: *Nehalennia*, thema Sport in Zeeland 173 (najaar 2011), pp 20-26.

Derks, Marjet, 'Marie Smit-Vierdag (1905-2005), sportheldin: de verzuiling voorbij', in: Jetze Touber (red.), *De kaper, de kardinaal en andere markante Nederlanders* (Verloren, Hilversum, 2010, pp. 155-166.

COLOFON

De Sportwereld is een uitgave van Stichting de Sportwereld.

Hoofredactie

Max Dohle

Medewerkers

Max Dohle, Kinnema van Eik
Wilfred van Buuren, Jan Luitzen
Niels Loeffen, Ton Bijkerk, Fons Kemper

Redactieadres

Stichting de Sportwereld
Postbus 11781, 1001 GT Amsterdam
E-mail: redactie@desportwereld.nl
Bankrelatie:
Rabobank Uitgeest 15.21.09.609
Kamer van Koophandel:
Amsterdam 41215142
ISSN: 15697169

Abonnementen

De Sportwereld verschijnt vier keer per jaar. Het magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport is alleen beschikbaar voor abonnees en medewerkers van Stichting de Sportwereld. Contributie per jaar: abonnees en medewerkers €20,00 instellingen €25,00. Zonder automatische incasso worden deze prijzen met €1,- verhoogd. U kunt abonnee worden door het Reactieformulier magazine op de website - onder de knop magazine - in te vullen en te verzenden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan met toestemming van de hoofdredactie.

De Sportwereld, magazine van stichting de Sportwereld, geeft informatie over activiteiten van de stichting. Daarnaast bevat zij artikelen, interviews, boekbesprekingen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport. Stichting de Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. De stichting bevordert sporthistorisch onderzoek en zet zich in voor het behoud van het sportief cultureel erfgoed. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten (lezingen, studiedagen en werkgroepen), door het vervaardigen van publicaties (nieuwsbrieven en boeken) en door het leggen van contacten tussen beoefenaren van en geïnteresseerden in de geschiedenis en achtergronden van de sport.

STICHTING DE SPORTWERELD

Bestuur:

Pieter Breuker (voorzitter), Remco van Dam, Nico van Horn (secretaris) en Edwin Luttik (penningmeester)

Projectcoördinator:

Wilfred van Buuren

Webmaster:

Gerard van den Houten,
info@desportwereld.nl

Welkom op de website van de Stichting de Sportwereld

Stichting de Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten, lezingen, studiedagen en werkgroepen.

De stichting is in 1993 opgericht door Wilfred van Buuren en Oscar Staten.

Stichting de Sportwereld legt contacten tussen beoefenaren van en geïnteresseerden in de geschiedenis en de achtergronden van de sport. Leden zijn historici, jockeys, reporters, sportfans, verzamelaars en anderen. De stichting verspreidt publicaties, nieuwsbrieven, boeken en handschriften. In het kwartaalblad *De Sportwereld* verschijnen artikelen, interviews, boekbesprekingen, aanmeldingen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport.

NIJWS

- 03-05-07: Nieuw Schermaker Bekker - Kies het beste sportboek van 2006
- 03-05-07: Tweede editie sportiefestival in 2006
- 30-04-07: Alheid Zuidpark ADO Dien Haap - 10 memorabele momenten
- 25-04-07: Salsabieropslag OCV heb je afgevoerd metingen te de galden
- 17-04-07: Oude herenopdrachten van Heerendal Herenbald - HGC100
- 15-04-07: Sportieve Erfgoeddag Sportsmonum op 22 april 2007
- 11-04-07: Chaff 02 - In de media
- 07-04-07: Heel 2007 feestjaar - 125 jaar Kon. Ned. Schaatsenrijders Bond

SURF NAAR DE WEBSITE VAN MAGAZINE DE SPORTWERELD

WWW.DESPORTWERELD.NL